

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KENTEREND TIJ IN DE ZENDING II

N.a.v. D.J. Bosch, *Transforming Mission*

Resumé van vorige week

Es werd in vorig artikel een start gemaakt met de bespreking van *Transforming Mission*, het nieuwste boek van de dit jaar plotseling overleden missioloog David J. Bosch. Na een inhoudsoverzicht kwam de zgn. interim-definitie aan de orde, waarbij duidelijk werd dat moderne zending radicaal aan het verschuiven is. We vragen ons nu af hoe Bosch hierin met de Schrift omgaat.

5. Gebruik van de bijbel bij D.J. Bosch

Bij Bosch is de bijbelse fundering van de zending uiterst belangrijk. Dat blijkt uit de bijna 200 pagina's van deel 1. Maar ook zonder dat, Bosch was eerst als Nieuwtestamenticus en later als missioloog altijd al bezig met dat bijbels fundament. Hoopvol beginnen we hem te lezen.

5.1. Het Oude Testament

Het unieke geloof van Israël

Het Oude Testament is weliswaar geen 'missionair document' zoals het Nieuwe Testament, met z'n vele 'zendingstheologiën', pg. 16, toch is het van fundamenteel belang. Immers het geloof van Israël (!) is anders dan de religies van de omgeving. Dat geloof heeft zich nl. gehecht aan de God die handelend optreedt in de geschiedenis, bv. Exodus, waardoor geloof nooit een godsdienst van de status quo kan zijn.

God van de geschiedenis

Deze God van de geschiedenis ook een God van belofte. Dat houdt in dat 'openbaring' niet betekent 'openbaar maken', maar een 'gebeuren' (event) waarin God Zich in het heden toegewijd overgeeft om betrokken te zijn met zijn volk in de toekomst, pg. 18. De God van Abraham, Izak en Jacob die vroeger én in de toekomst actief zal zijn. Vanuit dit geloof bijv. hebben de Israëlieten de natuurfeesten langzamerhand omgebouwd tot feesten van de 'heils-geschiedenis', bijv. de exodus uit Egypte en de verbondssluiting op de Sinaï.

Verkiezing van Israël

Een derde element is de verkiezing van Israël, die de dienstbaarheid tot doel had, t.b.v. de armen, weduwen en vreemdelingen. Daarbij had Israël al vroeg de overtuiging dat Gods medelijden ook de volkeren omhelsde, 18. De volkeren zijn niet alleen de vijanden van Israël, maar ook de voorwerp van Gods zorg. Israël mag haar eigen geschiedenis zien in de continuïteit van Gods geschiedenis met de volken, niet als een aparte geschiedenis! Ook al is er een dialectische spanning tussen oordeel en barmhartigheid, toch wordt het Israël steeds duidelijker dat Gods barmhartigheid net zo goed uitgaat naar de volkeren als naar Israël, 19.

HOOFDARTIKEL

Kenterend tij in de zending II
C.J. Haak

WIJ DE SCHRIF

Advent volgens Zefanja I
G. Mulders

KERKELIJK LEVEN

Toelatingsbeleid I (G.P.V.)
B. Luiten

GELEGEN/ONGELEGEN

j. Kamphuis

VARIA

Over het getuigenis van de Heilige Geest II
M.J. Arntzen

GEKNIPT VOOR VANDAAG

God koning in het persoonlijke leven

BOEKBESPREKING

Titanisch zin-perspectief in de Griekse cultuur

PERSCHOIJW

W.G. de Vries

'UIT DE KERKEN

Vastgelopen dynamiek

Maar, Israël gaat niet uit naar de volken. Er valt hooguit een missionaire verwachting te noteren dat God in de toekomst de volken naar Israël toe zal leiden. Maar de daarbij behorende Messias-verwachtingen met de komende wereldheerschappij hebben Israël toch weer in een vijandige houding t.o.v. de volken geïsoleerd van de wereld. De vroegere dynamische visie op geschiedenis was vastgelopen in een systematisch onderwijs van de Wet. In die context werd Jezus geboren. Hij begreep zijn zending in de authentieke traditie van het Oude Testament.

Evaluatie

1. Deze totaalvisie van Bosch op het OT wijkt af van de tekst van het OT zelf. We kunnen niet meegaan met zijn godsdiensthistorische benadering van Israëls geloof, hoezeer dat volgens hem ook afwijkt van de omgeving. Rij Bosch is nl. niet meer de tekst van de Schrift doorslaggevend, maar het geloof, cq. de (later gereconstrueerde) geschiedenis van Israël. We horen dan nog wel van de 'Yahwist-verhalen over Abraham', maar lezen niet? over schepping en zondeval aan het begin van de geschiedenis. Pas achteraf komt Israël tot de ontdekking dat God de Schepper van de hele wereld is. pg. 18.

2. Bosch spreekt breed en positief over Gods existentieel meelijden (compassion) met de volken. Het is een hoofdthema voor z'n hele boek. Het is echter een willekeurige keuze, die hem dan ook voortdurend in de moeilijkheden brengt met het oordeel. Termen als 'dialectische spanning', pg. 18 lossen niets op. Hoe sympathiek ons ook die gedachte op zich is, bij Bosch is het geworden tot een fundamenteel andere kijk op op schepping, zondeval, schuld en straf dan in de Schrift zelf geleerd wordt. Via de sleutel van de compassion kun je een totaal andere missiologie verwachten.

KERNREDACTIE

D. I. W. G. D. F. VRIJES (eindred.), DRS. G. J. VAN MIDDELDKOOP, PROF. DR. M. T. C. V. L. D. E.

OVERIGE REDACTIELEDEN

DRS. R. I. E. R. BEEK, DRS. R. I. U. I. T. F. E. N. DRS. C. J. DE RUIJTER, DRS. H. VELD, MAN, PROF. DR. K. VELING.

MEDEWERKERS

DRS. J. A. BOERSEMA, J. M. DE JONG, A. J. O. H. KISSES, DRS. J. MESSELINK, DRS. J. SMELIK.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

Op Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre R.V. Postrekening 406040 t.n.v.

De Reformatie, Coes, Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591

ABONNEMENT

f 84,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar; studenten f 67,25 per jaar (binnenland)

Buitenland f 113,50 per jaar (zccpost).

Een abonnements kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn

Losse nummers f 1,85 (excl. porto)

ADVERTENTIES

Prijs f 0,45 per mm. Contractaanvraag op aanvraag

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

3. De verkiezing van Israël ten dienste van de wereld, of als 'deel voor het geheel' (pars pro toto) is een geliefd element in zondingskringen. Maar daarmee wordt het feit verbloemd dat Israël juist principieel afgezonderd van de wereld is. Het heil van de wereld ligt niet automatisch in het verlengde van de geschiedenis van Israël. Alleen in Christus vervulde God zijn beloften. Maar dan moeten én Israël én de volken ook metterdaad in Christus geloven.

5.2. Her gebruik van het NT, m.n. bij Lukas en Handelingen

5.2.1. De her-interpretatie van Lukas

Het leeuwendeel voor de zendingsfundering bij Bosch ligt in het NT. We beperken ons tot zijn behandeling van Lukas-Handelingen: vergeving praktiseren en solidariteit met de armen. Geen toevallige keuze trouwens, wat bij Bosch heeft Lukas een voorkeur. Niet alleen omdat Lukas én een evangelie én het vervolg (Handelingen) schrijft, maar vooral om de inhoud van beide boeken. 'Als we Lukas niet zouden hebben zouden we waarschijnlijk een belangrijk, zo niet het belangrijkste deel van de vroegste christelijke traditie en de intense voorkeur met de figuur en de boodschap van Jezus als de hoop der armen verloren hebben', pg. 98.

Volgens Bosch heeft Lukas zijn evangelie geschreven als 'her-vertelling' van de Jezus-story, met het oog op de 2e generatie christenen uit de heidenen, na de tijd van de verwoesting van de tempel. We behoeven geen feitelijke gebeurtenissen te verwachten, maar meer een boodschap voor en een uitdaging aan zijn tijdgenoten, pg. 87. Ook over de kerk schreef Lukas niet zoals die werkelijk was, maar zoals die (geïdealiseerd) zou moeten zijn naar Lukas' idee, pg. 119.

5.2.2. De voorkeur voor 'de' armen

Bosch sluit zich zonder aarzelen aan bij de moderne opvatting dat Lukas een bijzondere voorkeur zou hebben voor 'de armen en andere gemarginaliseerde groepen', pg. 98. In zijn reconstructie heeft Lukas zich dan vooral bezig gehouden met de concrete, sociaal-economische en politiek betekenis van Jezus' optreden. Dat wil zeggen 'met de duivelen en de kwade machten in de maatschappij van de eerste eeuw die vrouwen, mannen en kinderen beroofde van hun waardigheid en eigen identiteit, van visie, stem en brood, en die probeerden het leven van deze mensen onder controle te houden ten behoeve van eigen winst; met de onbaatzuchtigheid en de dienstbaarheid van het volk zelf; en met de beloften en inogelijkheden van de armen en de outcasts,' pg. 98.

Het beeld (paradigma) van de 'lukaanse' Jezus, zegt Bosch, levert de thema's van de dienst van de Geest, de centraliteit van berouw en vergeving, van gebed, liefde voor en acceptatie van de vijanden, van rechtvaardigheid en eerlijkheid in intermenselijke relaties. Jezus' optreden getuigt van een grenzen-doorkend existentieel meelijden (compassion). En de kerk is geroepen om minstens zoveel meelijden te betonen in haar leven. Zo alleen zet

ze het leven en werken van Jezus voort, pg. 86-87.

Geen wonder dat Lukas zijn evangelie **ook** inzet met termen over heil. dat vooral concreet, aards, werkelijk, politiek en economisch moet worden verstaan. In de liederen van Maria, Zacharias en Simeon overheerst de economische en politiek heilsvenvachting. Met Hanna dachten ze in aardse termen over heil.

5.2.3. Wie zijn de armen?

De armen zijn dan m.n. de economisch armen. de randfiguren van de maatschappij. Het zijn mogelijk ook de devoten. de nederigen, mensen die in afhankelijkheid aan God leven, maar toch vooral een collectieve term voor allen die benadeeld worden, zoals bijv. Lazarus en de Samaritanen, waarvan en zelfs één tot voorbeeld voor Israël werd gesteld, Lk. 10.

Toch is Lukas ook het evangelie voor de rijken, als ze afzien van hun farisese arrogantie, zelfrechtvaardiging en misbruik van macht. zoals Zacheus en de tollenaar van Lk. 18 : 13-14. Hei gaat dus Lukas m.n. om de sociaal-ethische stuwkracht van Jezus' optreden.

Het ontbreken van de term 'arme' (ptochos) in Handelingen zou Bosch in problemen moeten brengen. Waar is nu Lukas' aandacht voor de armen? Die is, zegt Bosch, vervangen door de 'heidenen'. de niet-joden. Zij zijn nu de 'armen' die onverwachts mogen delen in het heil, een totale transformatie van menselijk leven, vergeving van zonden, genezing van zwakten en bevrijding van alle vormen van gebonden-zijn, pg. 107.

Die verspringen van 'arm' naar 'heidene' hangt samen met de specifieke betekenis van bekering. In het evangelie is bekering de acceptatie van Jezus als de Messias, met de specifieke economische kleur van heil. In Handelingen werd het vervaagd tot een 'zich afkeren van de afgoden naar Jezus', pg. 106-107.

5.2.4. De sleuteltekst Lk 4 : 16-30

Basistekst van de moderne zendingsteleer

Alle lijnen van Lukas' zendingmodel komen ramen in het verhaal van Jezus die in Nazareth een preek houdt. Daarin verkondigt Hij het evangelie voor de armen. bevrijding voor gevangenen, vrijheid voor gebondenen, vgl. Js. 58 en 61, waar sprake is van maatschappelijke ellende. In Jezus is dan eindelijk het aangename jaar der Heren aangebroken. Zo biedt Lk. 4 : 16-30 in een **notedop** heel Lukas' visie op zending: het heil voor de (economisch) armen is in Jezus gekomen.

De toorn van God is overtroffen

De uitleg die Bosch van deze tekst geeft is van doorslaggevend belang voor zijn zendingvisie, zoals hij eerder in zijn *Witness*¹ stelde. Het grote probleem is waarom werden de mensen in Nazareth plotseling zo hoos op Jezus? Ze zaten toch eerder zo instemmend naar Hem te luisteren, Lk. 14 : 22?

Volgens Bosch is er maar één antwoord: Jezus citeert weliswaar uit o.a. Js. 61 en 58, maar Hij citeert niet volledig.

Na het citaat: om uit te roepen een jaar van welbehagen van de Here, gaat Jezus niet verder met: 'en een dag van wrake van onze God', Js. 61 : 2, vgl. Lk. 7 : 22 en Mt. 11 : 5. Jezus sloeg die passage met opzet over, want Jezus wilde nadrukkelijk stellen 'dat het tijdperk van het heil anders is dan wat men er van had verwaait, omdat Gods **existentieel mee-liden (compassion) met de armen, de outcast en de vreemdeling – zelfs met Israëls vijanden – de goddelijke wraak (toorn) heeft overtroffen!** pg. 111.

Woedende Joden

Suist die prediking roept het verzet op. Zij kennen God alleen maar als almachtig, vreesaanjagend en onnaspeurlijk, pg. 107. Daarom zijn ze woedend dat Jezus eigenmachtig een totaal andere God preekt die Zich Bovendien ook nog zou bekommeren over niet-Joden! Dat is godslasterlijk. Lk. 4 : 22 moet daarom ook niet vertaald worden met:

'en allen betuigden hun instemming met Hem en verwonderden zich over de woorden van genade die van zijn lippen kwamen.'

Dat moet worden:

'Zij protesteerden eenstemmig en waren woedend, omdat Hij [alleen maar] sprak over [Gods jaar van] erbarmen [en de woorden over de messiaanse wraak weglief].'

Kern: God is net zo goed de God van de heidenen

Met deze woorden heeft Jezus een levensprogramma uiteengezet, zegt Bosch. Een programma dat radicaal inging tegen de 'verkiezingsethiek' van de Joden. Hij leerde nl. dat God niet alleen de God van Israël was, maar evenzo goed ook de God van de heidenen, pg. 89. Hijzelf bewees dat in een leven waarin wraakgedachten volledig afwezig waren, in zijn liefde voor outcasts en vijanden. Deze levensethiek stond haaks op de militante ideologie van zowel onderdrukker als onderdrukte.

Dit is de kern van Jezus' krachtige boodschap: het niet-gewelddadige verzet en vooral de liefde voor zijn vijanden in woord en daad. Dat betekent concreet dat er geen ruimte meer mag zijn voor wraakgevoelens en toorn in de gemeenschap van Jezus, pg. 113. Jezus kondigde het Jubeljaar aan, dat het begin aankondigde van de omkeer van het wanhopige lot van de niet-bezittenden, de onderdrukten, en de zieken, doordat Hij de welgestelden en gezonden oproept om te delen met hen die het slachtoffer zijn van uitbuiting en tragische omstandigheden, pg. 118.

Verzoening?

Tot zover loopt deze humaniserende uitleg parallel met Bosch' uitleg in *Witness to the world*. Maar er is ook een opvallende wijziging. In zijn nieuwe boek vult hij aan: 'Het Jubeljaar werd geacht te beginnen op de gnte verzoendag. Misschien, volgens het begrip van Lukas, begon die dag toen Jezus aan het kruis, als de nieuwe hogepriester op een nieuwe verzoendag, bemiddelde voor alle zondaren – Joden en heidenen' pg. 112.

Het lijkt erop of Bosch met één groot gebaar alsnog zijn boodschap van intermenselijk liefdesbetoon op hoger niveau wil brengen in verhouding tot God, met een 'beroep op het kruis'. Maar dat is dan hooguit een 'bemiddelen voor alle mensen', geen verzoening door voldoening, en ook geen sprake van geloofs-aanvaarding. Trouwens, het is nog inderdaad de vraag of het kruis **echt** een rol speelt, gelet op het veelbetekende 'miaachien'.

5.2.5. Evaluatie

5.2.5.1. Algemeen: een lukaanse Jezus?

Bosch is er in ieder geval in geslaagd een 'eigen' Jezus-beeld op te roepen. Daarbij komen bepaalde elementen uit Lukas-Handelingen soms nieuw uit de verf. Ik noem hier de opvatting over de Heilige Geest, die niet alleen de levens heiligt en de Schrifturen inspireert, maar ook de kerken missionair actief maakt. Ook de gedachte dat zending ook meer de nederigheid van Christus moet uitdrukken dan in het verleden was is gebeurd is methodisch van groot belang. Ook de positie-tekening van de kerk te midden van de nood van de wereld moet waarschuwen tegen een in zichzelf teruggetrokken kerkelijk bestaan.

Maar toch, de 'luukaanse Jezus' als totaliteit bestaat alleen maar bij de gratie van een modieuze selectie van Schriftgegevens. Je kunt dan naar gelieve n.l. ook weglaten, wat je niet van pas komt. Ik noem enkele punten:

Tempel en verzoening

Bosch spreekt veel over de theologische betekenis van Jeruzalem. i.v.m. de missionaire strategie. Maar hij zegt niets over de betekenis van de tempel, als plaats voor verzoening. Lukas daarentegen begint in de tempel, verhaalt uitvoeriger dan andere evangeliën de aanwezigheid van Jezus in de tempel, als kind al. en beschrijft Jezus aan het eind zelfs als de opvarende, zegenende (hoge)priester!

Dan is Bosch' behandeling van Lukas' grote gebod. pg. 91, in Lk. 24 : 46-49 wel minimaal vergeleken bij de grote aandacht voor het economische, horizontale, intermenselijke 'heil'. Het element van verzoening met God leek even aan de orde te komen bij Lk. 4, maar verdween prompt weer achter de horizon.

Aard van het verzet

Verder lezen we bij Bosch over de Joden die niet afgeschreven mogen worden, accoord, maar niets over de harde strijd die de apostelen moesten voeren om tegen het joodse sanhedrin in vast te houden aan het belijden van Jezus. Het ging in die strijd niet tegen de 'ethiek van de verkiezing' van de leiders van de joodse kerk, maar over de erkenning dat Jezus de echte Messias was, de Zoon van God, Lk 9 : 20; 22 : 69-70. vgl. Hd. 2 : 36-42.

Dat is wat anders dan een 'tragisch verhaal', pg. 97, waarbij het joodse volk niet tot bekering kwam. Want daarmee is de vraag omzeild, waarom eigenlijk niet alle armen en misdeelden achter Jezus aankwamen. Er zit kennelijk een verzet tegen de persoon van Jezus! Juist niet tegen zijn 'ethiek', vgl. Jh. 10 : 33. Het gaat ten diep-

ste juist niet over economische problemen, inderdaad over de wortel ervan, de zonde. Mensen. Joden én niet-joden, arm en rijk, hebben kennelijk grote problemen met Gods oplossing van onze schuld. Ze wezen maar al te vaak de oproep om in de gekruisigde Jezus te geloven zeer beslist van de hand, Hd. 4 : 12.

Lukas zet duidelijk én het evangelie én Handelingen op het vlak van de godsdienstige beslissingen voor God. meer dan Bosch laat uitkomen. Als je inderdaad niet meer denkt, c.q. wil denken. in termen van het 'adres' van het evangelie, dan kun je de gegevens in je selectie voor een 'luukaanse Jezus' naar eigen inzicht laten rusten.

Karakter van de prediking

Zo lezen we nauwelijks iets concreets over de zendingsreizen en m.n. de prediking van Petrus en Paulus en het verzet daarop. Paulus wordt meer een toneel gevoerd als navolger van Christus in tegenstand en lijden, dan als gezondene die tot bekering oproept, bijv. Hd. 14 : 15; 17 : 30. En inderdaad brengt bekering een ethische verandering met zich mee, maar het is toch vooraf een godsdienstige beslissing van de eerste orde.

Kerkvisie

Ook de visie op de kerkvorming is vertekend. Volgens de weinige gegevens die Bosch biedt is het onderwijs van de apostelen niet zo zeer de inhoud van Jezus' prediking, als wel de gebeurtenis van de opstanding, Hd. 2 : 42, pg. 119. Een wezenlijke verschuiving van het kerkbegrip, waarmee gesuggereerd wordt dat de kerk meer kerk is in de dynamiek van haar bestaan dan in de handhaving van de leer.

In de kerk moet daarom het leven van Jezus, in de broodbrekende gemeenschap en gebed uitgebreid en gecontinueerd worden. De weg van de kerk-in-mission moet parallel zijn aan die van Jezus naar Jeruzalem. Zij moeten bereid zijn het 'Jeruzalem-lot' te accepteren als getuigen en martelaar. Tegen Hd. 14 : 22 in stelt Bosch dat er slechts 'enkele tekenen', pg. 120, zijn die spreken over een gesertelde dienst van bv. ouderlingen tegenover de mobiele dienst van de apostelen, waardoor een 'ongestructureerd' kerkbeeld ontstaat.

Conclusie

We concluderen voorlopig dat door de methode van zgn. her-interpretatie Bosch wel een 'eigen' Jezus-beeld schetst, maar aanzienlijk afwijkt van dat van Lukas en het geheel van de Schrift.

C.J. Haak

¹ D.J. Bosch, *Witness to the world*, Atlanta 1988², pg. 55-57. onder dezelfde titel *de wraak overwonnen*

ADVENT VOLGENS ZEFANJA I

De grote dag des HEREN.

En dan 'bij de tijd'.

Wat een tijd...

Die tijd van koning Josia, van de profetes Hulda.

De tijd van de profeet Zefanja, ... en onze tijd.

Terwijl de koning al jaren bedachtzaam bezig is met een zorgvuldige reformatie, wordt liet wetboek van de HERE gevonden. In dat wetboek lezen we, dat wanneer Gods volk de HERE negeert en andere goden eert, het zeker te gronde zal gaan. 'Evenals de volken die de HERE laat omkomen om u, zult ook u omkomen, oindat u naar de stem van de HERE, uw God, niet wilde luisteren' (Deut. 8 : 20).

Mozes heeft in dat wetboek als waarschuwing de mogelijkheid van de ballingschap reeds aangekondigd.

In Josia's tijd profeteert Hulda het onheil in het wethnek reeds vermeld. Vroegere profeten spraken over de mogelijkheid om aan het gericht te ontkomen op voorwaarde van bekering.

Maar nu komt het, ondanks het welslagen van de koninklijke reformatie. Het oordeel komt onherroepelijk. De profeet Zefanja wijdt er zijn hele hoekje aan.

We lezen in hoofdstuk I over de grote dag des HEREN. Alles op aarde, in de lucht en in de zee zal worden weggevaagd. En voor Jeruzalem zal geen uitzondering worden gemaakt. Alle mensen zullen van de aarde worden uitgeroeid. Juist Jeruzalem met zijn Baälpriesters en de Molochdienaars wordt vernietigd.

Het zal een zo groots gebeuren zijn, dat het wel een feest lijkt: een offermaaltijd met geheiligde genodigden en al. Zo zal Gods valk worden afgeslacht als op een offerfeest de menigte offerdieren.

Zwijg, zegt de profeet. Want de dag des HEREN is nabij. De HERE zelf zal met een lamp Jeruzalem grondig doorzoeken.

De mensen denken wel: God! Die is dood; Hij doet geen goed en Hij doet geen kwaad.

Maar niets en niemand zal aan dit gericht ontkomen.

Het wordt een universeel oordeel. Maar de spits zal heel precies gericht zijn op Gods eigen volk.

Her wordt de dag die in de muziekliteratuur voorkomt onder het opschrift 'Dies irae, dies illa'. Want zo noemt Zefanja die dag in vers 15: Deze dag, dag van toom.

De muzikale verbeelding is wel geheel kunstzinnig en smaakvol verantwoord.

Maar de werkelijkheid zal benauwen met uiteindelijk een verschrikkelijke afloop.

Toen God lang geleden de overmoedige torenbouw van Babel in ogenschouw genomen had, zei Hij: 'Dit is het begin van hun streven. Nu zal niets van wat zij denken te doen, voor hen onuitvoerbaar zijn'.

Inderdaad heeft het menselijk kunnen grote hoogte bereikt. En de gevolgen zijn niet uitgebleven in vooruitgang, welvaart en wrange nasleep van welvaarts-afval, welvaarts-ziekten en welzijns-ahraak.

We doen het allemaal 'in eigen verantwoordelijkheid'. We kunnen toch alles! Zie God stelt de mens op de proef op zeer verantwoordelijke posten. En men zegt: Wat kan... dat mag.

Maar goed bekeken: het is oin ei. depressief van te worden, zoveel onherstelbare beschadiging van het leven. Het raakt geheel ontwricht.

Oorlog midden in Europa! Bijna oorlog in Zuid-Afrika. Om maar iets te noemen.

Maar de vernuftige mens kan er niet meer tegenop, heeft het niet meer in de hand of onder controle of kan het nog in goede banen leiden.

Het schijnt allemaal niet meer te keren. Het gaat gewoon door: volkerenmoord, honger en dorst ten dode en verschijning van nieuwe afschuwelijke ziekten en ook van heel lang geleden. We dachten: voorgoed overwonnen de cholera! Maar zoals de schepping vol onvermoede schatten blijkt, zo komen de meest verschrikkelijke dingen er ook uit te voorschijn.

Maar her dringt nauwelijks tot de moderne mens, de mens van onze tijd, door.

Hij is immers goed bekend met een reeks van moord en doodslag door terroristen, op de beeldbuis getoond tussen 'ster-reclame'. Het is allemaal gemengd tot één brij van horror-films, 'thrillers' en niet te vergeten science fiction. Eén mengsel van rauwe werkelijkheid en 'spel' en verbeelding. Esthetisch verantwoord samengebracht.

En daarom kan de mens van deze tijd maar moeilijk een plaats inruimen voor het komend wereldgericht.

Alleen het idee al!

Zelfs is het niet zo eenvoudig als gelovigen te leven in de cindtijd, namelijk gelovig.

Die tijd die niet binnenkort of straks begint, maar er steeds in het heden er is en ook vordert tot hij verstreken is.

De dag des HEREN is nabij, nadert haastig...

Voor Zefanja kwam de ballingschap snel naderbij en vulde die dag de geschiedenis: kindermoord in Bethlehem, ondergang van Jeruzalem, tempel afgebrand. De geschiedenis spoedt vandaag voort naar de wederkomst van Christus. Dit alles ligt in één lijn.

Die dag van toorn, die dag is lang geleden begonnen. In nu in het einde van het jaar 1992 komt de Here tot de wereld en de kerk vandaag.

De nacht komt waarin niemand werken kan. En voorbij gaat het uiterlijk van deze wereld.

Geloven in die dag, tijdens het verstrijken ervan, betekent dat we al onze steunpunten zien instorten: Alles wat we bouwden en voorzagen van een 'G'. Over blijft wat God beloofd heeft. Tijdens verval en afbraak zeggen we: er is nog, we hebben nog. Maar er komt een tijd van: we hebben niet meer. We waren namelijk blind voor het 'nog niet'. We zijn nog gauw tevreden.

Daarom zal ook niemand ooit klaar zijn voor die dag. Zondag nog bad een predikant: kom Here Jezus, haastig! Werd er menens meegebeden? Wie is er klaar voor? Er moet nog zoveel worden gedaan en vooral in orde worden gebracht. Het komt gewoon ongelegen.

Wat een boodschap!

Is het maar niet beter, dat de koning met de reformatie stopt. Wat heeft het allemaal voor zin? Het gaat toch alles te gronde.

Begrijpelijke gedachte. Maar de reformatie moet wel doorgaan. De Messias is beloofd. Hoe en wanneer die komen zal, weet niemand. Hij moet echter komen voor de grote dag des HEREN ten einde loopt.

Dat is Israëls hoop. En hoe beperkt uitzicht dat ook schijnt: De reformatie is in goede handen bij de koning wiens naam Josia betekent: De HERE ondersteunt.

Dus volhouden maar: semper reformanda.

En daar komt bij: De HERE neemt in bescherming en houdt in beschutting door verbergings, zoals de naam van de profeet zegt.

Er moet voor Zefanja en voor wie zijn woord met heel hun hart beluisteren en geloven, toch uitkomst zijn op de dag des HEREN.

Daarom moet men bij de tijd zijn.

In deze tijd, in onze tijd is er geen Zefanja en geen koning Josia. Wij hebben onze Here Jezus Christus, die gisteren en heden Dezelfde is en tot in Eeuwigheid. Hij heeft gezegd over de dagen van de grote verdrukking, dat ze zullen worden ingekort terwille van de uitverkorenen.

Dat wil zeggen: Hoe dan ook, de HERE zal zijn volk bewaren, ook al is het maar een restant.

Daar gaat het over en daar gaat het om in onze dagen. Zefanja's dagen waren vol advent.

De onze ook: de grote dag des HEREN komt!

G. Mulders

TOELATINGSBELEID I (G.P.V.)

Wij komen verder

Het lijkt misschien afgezaagd om in onze kolommen opnieuw aandacht te vragen voor de problematiek van het toelatingsbeleid van gereformeerde organisaties. Maar schijn is wel vaker bedriegelijk. Het punt is juist, dat dit onderwerp ons danig bezighoudt. Wij horen van besluiten die genomen zijn of nog voorbereid worden ten aanzien van grondslagen en statuten. Menigeen houdt z'n hart vast, anderen gaat het nog niet snel genoeg. Dan is het in ieder geval nodig, dat we hierover met elkaar in gesprek blijven, zodat iedereen die hierin betrokken wil zijn daartoe ook in staat wordt gesteld. De besturen van onze organisaties willen niets achter de schermen regelen, terecht, maar dan mogen ze ook publieke reactie verwachten.

Daarbij komt, dat ieder artikel niet hetzelfde is. Wij komen werkelijk verder met elkaar.

Bij wijze van duidelijk voorbeeld wil ik wijzen op de zeven artikelen van hoofdredacteur drs. J.P. de Vries in het *Nederlands Dagblad* d.d. 1 oktober '92. Naar mijn idee zijn die zeven artikelen bij elkaar een overtuigend verhaal geworden, waarin met goede argumenten wordt verdedigd dat je naast een gereformeerde kerk een gereformeerde krant kunt hebben ook als die krant niet kerkgebonden is. Een dagblad heeft zijn eigen grondslag, daarin moet het in eigen verantwoordelijkheid formuleren wat zijn uitgangspunten zijn en op de naleving daarvan moet het zelf toezien. Als dan de redacteurs middels de statuten worden gebonden aan de 3 Formulieren van Eenheid, *en als dat in de praktijk ook uit de verf komt*, dan hebben wij een gereformeerde krant. Zo'n gereformeerd gezinsblad zal zijn affiniteit met gereformeerde kerken niet gauw verliezen, ook al zal het zich journalistiek gezien (terecht) onafhankelijk opstellen.

Door deze artikelen van J.P. de Vries zijn we echt een stap verder met elkaar. Maar laten we niet vergeten, dat ze een reactie zijn op m.n. de artikelenserie van prof. dr. M. te Velde in *De Reformatie*. Er waren veel vragen gesteld, vragen die De Vries in zijn eerdere publikatie ten aanzien van de statutenwijziging zelf had uitgelokt of over het hoofd had gezien. Er was direct veel verontrusting na die bewuste publikatie in het *Nederlands Dagblad* d.d. 13 juni '92. De statutenwijziging immers werd toegelicht onder de kop 'Ontwikkeling in Geref. Kerken naar meer openheid'. En bovendien werd uitgelegd, dat een redacteur gerust Nederlands Hervormd of Nederlands Gereformeerd zou mogen zijn, ook al bepaalden de nieuwe

statuten dat hij lid moet zijn 'van een **kerkgemeenschap** die de drie **Formulieren** van Eenheid als grondslag voor haar belijden aanvaardt'. Terecht kwamen hier vragen op in de trant van: wat heeft een nieuw redactiebeleid met **kerkelijke** openheid te maken! Welke openheid is dat, en wie **wil** die eigenlijk?

Het is niet mijn bedoeling alles te gaan herhalen. ik wil alleen maar **aangeven** dat de vragen en de reacties hun waarde hebben bewezen. We zijn samen gaan nadenken over wat nu wel en wat niet de bedoeling kan zijn. De bezinning op de nieuwe statuten raakt nu **uitgekristalliseerd** met als **vermoedelijk** resultaat dat deze wijziging beter **geformuleerd**, beter verstaan en meer geaccepteerd wordt.

Andere organisaties

Daarom in deze kolommen opnieuw onze aandacht voor ditzelfde onderwerp. Of nee, **tóch** niet helemaal hetzelfde: **andere** gereformeerde organisaties. zoals G.P.V. en G.S.E.V., die nog volop in de discussie zich bevinden, hebben ook **andere** factoren waarmee zij rekening moeten houden. Een krant is geen kerk, maar zij is ook geen politieke partij, **zodat** de toelatingscriteria van geval tot geval verschillend kunnen zijn. Zodoende kan het betoog van J.P. de Vries niet **eenvoudig** gecopieerd worden voor alle gereformeerde organisaties, terwijl anderzijds niet ontkend kan worden dat het N.D. het ijs gebroken heeft. Vandaar dat het heel belangrijk is dat we samen dit gesprek voortzetten. Er komt veel in beweging, dat kan goed zijn. maar er **zou** ook gemakkelijk een fout gemaakt kunnen worden.

Mij is gevraagd te reageren op de discussienota van het G.S.E.V., getiteld 'Openheid tot dienstbetoon'. Daarin gaat het om de vraag, of men ook zal overgaan tot ledenwerving onder niet-vrijgemaakten. En de tendens in deze beleidsnotitie geeft al wel duidelijk aan, dat het bestuur deze vraag graag positief wil beantwoorden.

Na bestudering van deze nota wil ik **daaraan** graag voldoen. Maar dan wil ik eerst iets zeggen over het toelatingsbeleid **bij** het G.P.V. Ook daar is immers de bezinning nog volop bezig, **zéker** na de pittige kritiek van prof. dr. J. Douma op de halfslachtigheid van de nieuwe richtlijnen. Over de organisatie van onze gereformeerde politiek gaat dit eerste artikel.

Vervolgens zal dit een goede opstap zijn om volgende week in te gaan op de G.S.E.V. notitie. Dit te meer, omdat in deze notitie de opmerking te lezen is: 'De ontstaansgeschiedenis van het GPV is het model voor vele gereformeerde organisaties' (blz. 13).

Daarna, in een derde en laatste artikel in deze serie, wil ik iets zeggen **over** het cultuurmandaat. Dit eveneens naar aanleiding van de G.S.E.V. discussienota.

Ambten goed onderscheiden

Maarten Luther heeft zijn best gedaan, de mensen duidelijk te maken dat ze goed moeten onderscheiden tussen het geestelijk en wereldlijk regiment van God. Tot op vandaag staat hij daarom bekend om zijn 'twee-rijken-leer'. Hij

hield ze ver uit elkaar, de kerk en de overheid, en was zeer beducht voor enige vermenging. Daar is kritiek op te oefenen. Luther zou daarin te ver zijn gegaan, maar het lijkt mij belangrijker op dit moment om hem te begrijpen in zijn motieven. Hij zag namelijk in zijn tijd, dat er een zeer grote verwevenheid was van kerk **en** staat. En wel in die zin, dat de overheid in feite onderworpen was aan de kerk: de keizer werd door de paus gekroond, en was **tijdenlang** van hem afhankelijk. De kerk had overal het laatste woord, de machtigste vorsten werden **desnoods** met de han op de knieën gedwongen. Andersom kwam **ook** voor, onder de doperse radicalen, dat men de overheid helemaal niet meer erkennen wilde en **daaraan** niet onderworpen wilde zijn. Daarom zei Luther met grote nadruk. zelfs zo dat daarin de kern van zijn optreden kwam te liggen: God heeft een geestelijk en een wereldlijk regiment. Ze zijn beide in Gods handen. het één in zijn rechterhand en het ander in zijn linkerhand. Laat dan de kerk Christus prediken en de overheid voor de regering zorgen, beiden in dienst van God, naast elkaar en niet onder elkaar. Luther ging daarin zover, dat hij ook heel de **kerkregering** **wel** aan de overheid wilde overlaten, de kerk had niets anders te doen dan te prediken. Over de kerkregering heeft Luther dan ook nooit echt nagedacht, wat vandaag nog in de lutherse kerken te merken is. Dat is duidelijk een gebrek, **maar** toch zo goed te begrijpen in het licht van die tijd: Luther **zag** een kerk en een paus, die alle macht naar zich toe hadden getrokken en alles deden om hun invloed en rijkdom te vergroten en die daarbij hun eerste taak verzuimden: de prediking van Gods genade in Jezus **Christus!** Zo faalde het kerkelijk regiment. En tegelijk kon het echte wereldlijk regiment zijn taak niet uitvoeren; dat schoot volledig te kort in zijn taak om al zijn onderdanen zonder onderscheid te beschermen tegen willekeur en vervolging. Dus Luther zei iets heel belangrijks, toen hij wees op het geestelijk en het wereldlijk regiment van God. Ze zijn beiden van God, maar wel onderscheiden.

In de tijd van Abraham Kuyper was de situatie precies andersom. De overheid was oppermachtig en had ook in de kerk alle macht naar zich toegehaald. Kerkelijke besturen waren in feite **overheidsorganen** geworden, die zich overal mee bemoeiden, behalve met het toezicht op de leer. Wie kent de ellende niet. die daardoor veroorzaakt werd? Al in de tijd van de Afscheiding werd **Hen-**drik de Cock **van** de kansel geweerd door de plaatselijke veldwachter, zijn predikbeurten werden **bestraft** met geldboetes en zelfs gevangenisstraf, en de gemeente werd zwaar **vernederd** onder het grof geweld van de dragonders die in Ulrum werden ingekwartierd. Diezelfde macht vond ook Kuyper tegenover zich. Reden voor hem om met klem te betuigen en te verdedigen, dat de kerk een eigen ambt heeft, van God ontvangen, dat te onderscheiden is van het wereldlijk ambt. Bij de opening van de Vrije Universiteit hield hij de bekend geworden rede: *Souvereiniteit in eigen kring*. Daarin verdedigde hij, dat elke zeggenschap en verantwoordelijkheid, van instanties en personen, beperkt is, omdat zij wordt begrensd door de

zeggenschap en verantwoordelijkheid die God aan anderen liefst gegeven. Op die redevoering is wel kritiek geuit, met name waar het de zeggenschap van de kerk betreft. De V.U.zou, zeker in theologisch opzicht, teveel een vrijplaats worden, zonder duidelijke binding aan de belijdenis van de kerk. De kerk zou haar opperhoogheid niet aan de wetenschap mogen opdringen! Toen later J.G.Geelkerken zich op Kuyper beriep, om wetenschappelijk ruimte te vragen voor zijn afwijkende gedachten ten aanzien van Gen.1-3, bleek duidelijk dat Kuyper een stap te ver was gegaan.

Maar toch is het principe ontegenzeggelijk waar, dat God verschillende soorten gezag heeft ingesteld die elk hun eigen terrein bestrijken. Die verschillende soorten gezag zijn niet hoger of lager ten opzichte van elkaar, maar zij zijn volstrekt gelijkwaardig omdat in elke vorm van gezag de goede heerschappij van Jezus Christus tot uitdrukking wil komen. Of je nu kijkt naar het ambt van de overheid, van de ouderling of van de huisvader, je ziet in alledrie (als het goed is) het beeld gedragen van de Zoon van God.

Overheid en kerk

In het vervolg zullen wij ons nu beperken tot de overheid en de kerk. Beiden hebben haar eigen ambt, beiden hebben ook haar eigen bevoegdheid. Overheersing van de één door de ander is principieel onjuist. Wij staan voor een vrije kerk en een vrije staat, overeenkomstig de titel van een gelijknamige brochure van de Groen van Prinstererstichting.

De ontmoeting tussen heiden vindt plaats in het persoonlijk leven van de gelovigen. Luther zei: de schakel is het gezin. Hij zag enerzijds de staat als een gezin in het groot, als een verbreding van het familieleven. De huisvader én de moeder behoorden van hun kinderen hetzelfde respect te ontvangen als de overheid van haar onderdanen. Anderzijds zag Luther het gezin als een miniatuurkerksgemeenschap, met de huisvader als priester in haar midden. Hier vinden het morgen- en het avondgebed plaats én de bespreking van de catechismus (!).

Het leven is één

Dan kunnen de taken van de overheid en van de kerk onderling verschillend zijn en zullen zij daarom elk haar eigen bevoegdheid afbakenen, maar iedere gelovige heeft in zijn leven met beiden te maken. Voortdurend worden wij doos één hand geregeerd, door de hand van Jezus Christus, zowel in het ene ambt als in het andere. Dat maakt de onderworpenheid aan en de roeping tot het wereldlijk ambt ook voluit tot een geestelijke zaak.

Zodoende zeggen wij: *Het leven is één!* Het is tot een geveugeld woord geworden. Daarmee bedoelen wij: De heerschappij van Christus is niet alleen voor binnenshuis, zij is ook niet alleen bestemd voor het kerkelijk leven, nee, zij strekt zich uit over alle levensstemeinen, alle dagen van de week. Zo heeft ook de overheid de roeping christelijk te zijn, en ieder mag haar op die roeping aanspreken.

Maar het leren is niet overal hetzelfde

Het Ieven is één, waar en wanneer dan ook.

Altijd onder de heerschappij van Jezus Christus.

Maar dat kan *niet* betekenen, gelet op het voorgaande, dat wij overal onze activiteiten een *kerkelijke structuur* kunnen aanmeten. Er zijn ook levensterreinen waar je voor je organisaties een structuur moet kiezen die bij *de overheid* past. Dat is niet minder, maar wel anders.

M.i. zijn we in de discussie zover gekomen, dat we kunnen zeggen dat er in dit opzicht verbeteringen mogelijk zijn. Met het argument dat het leven één is, en dat je nooit de kerk mag verloochenen als de bruid van Christus, konden wij geen organisatie oprichten of ons toelatingsbeleid werd direct verbonden aan het kerklidmaatschap en zo indirect met het opzicht en de tucht van de kerkeraden. Zodoende kennen wij vrijwel uitsluitend kerkgehouden organisaties, ook op die terreinen die ronduit onder het ambt van de overheid vallen.

Nu weet ik hoe dit historisch gegroeid is en ik wil zeker niet gaan beweren dat het allemaal fout is geweest. Integendeel, voordat ik één kritische opmerking maak wil ik eerst mijn waardering en mijn dankbaarheid uitspreken voor alles wat werd opgebouwd en uitgedragen. Maar juist daarom wil ik graag meedenken over de optimale structuur van dit alles. Het zal immers niet werkbaar zijn wanneer eenvoudig wordt gesteld: wat toen goed was, in de jaren '40, is nu ook goed. Nee, ons fundament is het Woord van God. Wij toetsen elkaar niet aan de geschiedenis, maar aan de belijdenis.

Dat geeft ons de noodzakelijke ruimte om het probleem op zichzelf te nemen, eerst even los van alle historische complicaties. Stel, dat wij vandaag zouden moeten komen tot de oprichting van een gereformeerde politieke partij, zouden wij dan naast een gereformeerde grondslag en een daarop gebaseerd program de eis moeten stellen van het lidmaatschap van de Gereformeerde Kerk? Die voorwaarde zou ik niet bij voorbaat verdedigen. Het ligt namelijk niet voor de hand op het terrein van de overheid, van de economie en de politiek *kerkelijke* voorwaarden te stellen. Let wel: wij willen ook dáár voluit christelijk (en dus gereformeerd) bezig zijn, maar het verschil is dat wij daar moeten werken met *politieke* structuren. Zoals A. Kuyper hartstochtelijk verdedigd heeft 'een vrije kerk en een vrije school', vrij van overheidsinmenging, omdat de kerk en de school het terrein van de overheid niet zijn, zo moet anderzijds ook gezegd worden, dat de politiek het terrein van de kerk niet is. Anders zijn we tegenstrijdig bezig: het overheidsambt houden we strikt aan de grens van zijn bevoegdheid, maar het kerkelijk ambt houdt overal (indirect) zijn vinger in de pap. (Daarmee is uiteraard niet ontkend, dat de kerk ten allen tijde een boodschap heeft óók voor de samenleving én de overheid. Maar dat is een ander verhaal, ik spreek nu in het kader van de structuur van onze gereformeerde organisaties).

Een voorbeeld

Stel u voor, dat onze samensprekingen met de Christelij-

ke Gereformeerde Kerken binnenkort *succes* hebben. Dan vormen wij met hen *één* kerk. In die kerk kom je dan het *Nederlands Dagblad* lezen, maar ook het *Reformatisch Dagblad*. En niet iedereen zal G.P.V. stemmen, maar ook R.P.F. en *misschien* wel S.G.P.

En stel u dan eens voor, zo tegen de rijd van de talstelling voor ouderling en diaken, dat de kerkeraad zou zeggen: 'alleen mensen die G.P.V. stemmen en het N.D. lezen komen voor het ambt in aanmerking'. Zou de gemeente dan niet als één man verontwaardigd reageren? Natuurlijk, want dit zou oneigenlijk zijn, de vereisten tot het ambt staan in de Schrift, niet in de politieke richtlijnen.

Maar... anderioin *doen* we het wel!

Voor het G.P.V., een politieke partij, komen alleen diegenen in aanmerking die lid zijn van de Gereformeerde Kerk, of die althans *een* goed zicht hebben op de Vrijmaking, of die de kerkelijke eenheid willen nastreven, of zoiets. Een kerkelijke zaak als maatstaf in een politieke zaak, dat wringt.

Ook is het voorgekomen dat in een kerkdienst eenzijdig werd gebeden voor het G.P.V., wanneer het ging om de voorbede voor gereformeerde politiek. Alsof je vanaf de kansel met *gezag* *rou* mogen uitmaken, welke politieke partijen en/of personen gereformeerd zijn of niet. Dat zou, *andersom*, de overheid eens moeten proberen, om in de kerkeraad de mensen aan te wijzen die hun ambt goed verrichten... Zouden we niet op onze achterste benen staan en de overheid wijzen op de grenzen van haar eigen bevoegdheid!

Ons isolement

In her isolement ligt onze kracht.

Groen van Prinsterer zei dit, toen hij met het evangelie steeds meer alleen kwam te staan, in een wereld van toenemend modernisme. De kring van cliristen-belijders werd klein, maar ze was homogeen. De boodschap kon onverkort worden uitgedragen, tot heil van land en volk.

Het is een boodschap waar veel kracht vanuit gaat, *werfkracht*, ook al zou zij klinken uit weinig monden.

Maar het lijkt wel of wij bang zijn van die werfkracht! Want zodra er mensen komen, die door de christelijke toonzetting van het G.P.V.-programma getrokken worden, *geworven* worden, dan weten we eigenlijk niet wat we met hen moeten doen. Terwijl zij grondslag en doelstelling van de partij volledig willen onderschrijven, wat politiek gezien voldoende is voor het lidmaatschap, vragen wij op de één of andere manier een kerkelijke keus van hen. Dat is buitengewoon frustrerend geweest, in de jaren van het N.E.V., maar dat is het nu nog. Als daardoor mensen afhaken moeten we maar niet zeggen: in het isolement ligt onze kracht. Want de werfkracht gaat verloren, als je de mensen die erdoor getrokken worden op de stoep laat staan.

Luther heeft de ellende ervan meegemaakt, wanneer het kerkelijk ambt het overheidsambt structureel voor de voeten loopt. Uiteraard is veel van zijn rijd niet van toepassing in onze discussie, maar toch wil ik wijzen op dit ene

leerzame punt. Het kan een tijdlang mooi lijken voor de kerkleden, wanneer het kerklidmaatschap overal beslissend is. Maar uiteindelijk keert het zich tegen ons, want het overheidsambt, dat God heeft ingesteld, zal ook voluit moeten kunnen functioneren, naar zijn eigen aard.

'Kerkelijk verdeeld en christelijk samen?'

Kan dat samengaan, kerkelijke verdeeldheid en christelijke samenwerking?

Om die vraag kunnen we niet heen. Dr. W.G. de Vries heeft onder die titel een boekje geschreven in de serie Woord en Wereld. Hij komt tot het antwoord, dat dit niet kan.

Maar eigenlijk was deze vraag al in de inleiding beslist, op blz. 5. Daar formuleert hij de vraagstelling zo: 'Kunnen wij *christelijk* uitspelen tegen *kerkelijk*'?

Op zo'n vraag zal iedereen geneigd zijn 'nee' te zeggen. Het één *uitspelen* tegen het ander wil niemand.

Maar is de vraag wel zo goed gesteld? Waarom zou het niet kunnen, dat iets wel christelijk is maar niet kerkelijk? Kijk bijvoorbeeld naar de overheid: zij heeft de roeping christelijk te zijn, zij kan dat ook zijn, maar zij is niet kerkelijk en zij zal dat ook nooit mogen worden. Worden hier *christelijk* en *kerkelijk* tegen elkaar uitgespeeld? Helemaal niet. Maar niet alles wat christelijk is, is ook kerkelijk. Zo kun je een christelijke politieke partij hebben, wel christelijk, niet kerkelijk.

Daarom lijkt mij de centrale conclusie in dit boekje: 'Christelijk dat niet *kerkelijk* is, houdt geen stand' (blz. 21), niet houdbaar. Hoe christelijk een politieke partij zal zijn en blijven hangt van haar eigen grondslag af, van haar programma en doelstellingen én van de naleving daarvan. Zij zal dan ook zelf een werkvorm moeten vinden om intern deze naleving steeds opnieuw te toetsen aan de grondslag.

Ook voert W.G. de Vries aan, op blz. 51, dat we gelukkig de tijd van de interkerkelijkheid achter de rug hebben. Daar ben ik ook blij om. Maar wat heeft dat met dit onderwerp te maken? Het is natuurlijk gauw gezegd, dat het G.P.V. dan voortaan een interkerkelijke partij zou zijn, net zoals het N.D. omgetoverd zou zijn in een 'Gereformeerd *Gezindteblad*'. Maar als het G.P.V. niet kerkelijk is, kan het ook niet worden getypeerd als interkerkelijk: de partij is politiek van aard. Evenzo is het niet terecht om over ons dagblad te spreken in kerkelijke termen.

Wij zullen ervoor moeten oppassen, dat wij *kerkelijk* en *christelijk* niet in elkaar schuiven! Op alle levensterreinen zijn wij geroepen christelijk te handelen, maar niet overal kunnen wij kerkelijk bezig zijn. Verloochen ik nu de kerk? Laat ik de vraag mogen omdraaien: als ik komende zondag in de preek niet Inga op de voor- en nadelen van het Verdrag van Maastricht, verloochen ik dan de overheid en waar zij mee bezig is? De vraag stellen is haar beantwoorden.

Tijdens een spreekbeurt in het land kwam ik de volgende uitspraak tegen, die schriftelijk werd ingediend voor de bespreking: 'Het G.P.V. wordt gevoed en ontvangt de

kracht in de kerk'. Het was geschreven in allemaal hoofdletters, kennelijk om de inhoud kracht bij te zetten. Want het is een leus met een grote kern van waarheid, daar zal ieder het mee eens zijn. Maar toch, als zij een eigen leven gaat leiden en terecht komt in het kader van deze discussie, is zij *niet* waar. Niemand zal toch willen beweren dat het G.P.V. als *politieke* partij wordt gevoed in de kerk? Als dat zo zou zijn, dan zou je toch minstens verwachten dat iedere predikant eens per jaar de grondslagen en de richtlijnen zou bespreken vanaf de kansel. Dan zou je kunnen zeggen, dat het G.P.V. als politieke organisatie in de kerk wordt gevoed. Maar nu ligt het anders: wij, de kerkleden, worden gevoed. Wij krijgen zicht op Christus' koningschap, wij worden gestimuleerd tot het belijden van die heerschappij op alle terreinen van het leven. En zo kotnen wij, buiten de kerkdienst, tot de oprichting van een gereformeerde politieke partij.

Gereformeerd? Jazeker, we zouden niet anders willen. Van A tot Z genormeerd aan het Woord van God overeenkomstig de 3 Formulieren van Eenheid.

Kerkelijk? Nee, *maar* dat is ook de bedoeling niet. Er ligt ook een goddelijke roeping in de politiek. Die is niet minder, wel anders.

Ethisch conflict

Is er dan geen begrip voor het ethisch conflict?

Ja zeker wel. Ik zal voorzichtig zijn met de taxatie, hoe zwaar dit conflict had mogen wegen. Maar ik kan me voorstellen, dat als je 's zondags niet welkom bent aan de avondmaalstafel, en wanneer je bent geschorst als predikant, als ouderling of als diaken, dat je dan moeilijk in de naam van Jezus Christus op maandagavond een gezamenlijke politieke vergadering hebt. Wat dat betreft heb ik er begrip voor, dat in de '40-er jaren de kerkelijke breuk ook een politieke breuk met zich meebracht.

Maar we zijn nu een halve eeuw verder. Ik heb met de synodalen geen ethisch conflict meer. Ik vind wel dat ze kerkelijk totaal de mist ingegaan zijn, maar ik kan onmogelijk volhouden dat zij hoofd voor hoofd ethisch te berispen zijn. Zo kan ik ook onmogelijk beweren, als iemand zich meldt om lid te worden van het G.P.V., dat ik een persoonlijk conflict met hem heb. Zo werkt dat niet. Zoals geschreven werd: een conflict erf je niet.

Daarom kan heij nu heel goed de tijd zijn, zonder van het verleden iets af te doen, om met elkaar te leggen: toch is heij verleden onze maatstaf niet. We zijn nu in een andere tijd, in een ander vaarwater. Toen was er een volledig isolement, niemand wou van ons weten; nu is er van alle zijden waardering en zelfs de vraag om met ons de Naam van de Here in de politiek te belijden. Laten we God daarvoor danken, de mogelijkheden aangrijpen en een duidelijk front vormen van christen-belijders.

Onderschatten we nu de ernst van het ethisch conflict? Dat is niet de bedoeling, Maar laten we wel met elkaar zien, dat het doel van het G.P.V. nooit is geweest het ethisch conflict te cultiveren. Met m'n doelstelling zouden wij ons nooit kunnen presenteren en het is een illusie om

te denken dat de komende generaties hiervoor warm lopen. Het doel is gereformeerde politiek te bedrijven, dat kan wel eens conflicten geven, maar die conflicten hebben wij niet nodig om onszelf te zijn.

Waar blijven de artikelen over kerk?

Maar, zal iemand zeggen: 'zijn al die anderen, die lid zouden willen worden, wel christen-belijders? Want ze verloochenen Christus' kerk! Gereformeerd zijn houdt toch ook in, dat je de goede kerkkeus maakt. Als zij tekenen voor de grondslag van het G.P.V., waarin de 3 F.v.E. worden vermeld, dan kunnen zij en wij art.27-29 NGB toch niet buiten beschouwing laten. Dan verloochenen je op dat punt én je kerk én je belijdenis.'

Hierin zit een kern van waarheid, namelijk deze, dat je over de artikelen aangaande de kerk niet kunt heenwalsen alsof die minder belangrijk zouden zijn. Staan ze in je grondslag, dan moet je ze honoreren. Anderzijds willen we niet beweren, dat mensen buiten de Gereformeerde Kerken niet gereformeerd zouden kunnen zijn. Ook zij die in kerkelijk opzicht een andere keus maken, kunnen van harte instemmen met de art. 27-29 NGB!

Daarom lijkt het mij de beste oplossing, een opmerking hierover expliciet in het toelatingsbeleid op te nemen. Iets in de trant van: 'lid kan worden ieder die de grondslag onderschrijft, ook al maakt hij t.a.v. de art. 27-29 N.G.B. in de praktijk een andere keus. Zonder iets aan de ernst van dit verschil in kerkopvatting af te doen, verklaren wij dat dit ons niet verhindert samen de doelstellingen van het G.P.V. na te streven.' Ongetwijfeld kunnen onze politieke specialisten dit beter formuleren, maar het gaat er maar om, dat je niet de indruk wekt dat de artikelen aangaande de kerk minder actueel rouden zijn geworden.

Het compromis

En daarbij zullen we in deze bedeling nooit om het compromis heen kunnen. Het allermooiste zou zijn, als de kerk en het Koninkrijk van Christus elkaar volledig dekten. Zo zal het ongetwijfeld worden, op de nieuwe aarde. Maar nu zien we een grote wereld, die helemaal Christus' koninkrijk is, maar lang niet iedereen gaat naar de kerk. En dan is er ook nog zo'n kerkelijke verdeeldheid.

Dan is er veel fijngevoeligheid nodig om te onderscheiden wie de vrienden en wie de vijanden van Jezus Christus zijn. Het is een karikatuur om te stellen, dat het onderscheid tussen die twee precies samenvalt met de grens van de Gereformeerde Kerken. Dat is gewoon niet waar! Mensen, met wie je kerkelijk gezien ingrijpende verschillen kunt hebben, komen je toch van harte vragen om het gereformeerde geluid in de politiek te mogen versterken. Naar mijn overtuiging zouden wij hun vraag positief kunnen en moeten honoreren, wanneer de structuur van het G.P.V. voldoende waarborg in zich heeft om gereformeerd te zijn en gereformeerd te blijven.

B. Luiten

Verschaalde bevinding

We hoorden dr. C. Steenblok betuigen dat de christen in de *ware* bevinding er weet van heeft, dat *eerst* de **wet komt** en dan pas het Evangelie: 'eerst het recht en dan de genade', 'eerst ware zelfkennis en dan dierbare Christus-kennis'.

Steenblok kan zich zonder twijfel op ds. G.H. Kersten beroepen. Ook wel op woordvoerders van de Nadere Reformatie tot en met B. Smytegelt. Maas niet op de Heid. Cat., die wel leert dat er drie 'stukken' nodig zijn, ellende, verlossing en dankbaarheid, maar dan: nodig om *in* de enige troost zalig te leven en te sterven (vr. en antw. 2), zoals ook de voortreffelijke Bastingius in zijn verklaring van de Catechismus wijst op het onderwijs van onze Heiland zelf: 'wanneer hy (op de verconding van sonde ende ellendicheyt) terstont by-ghevoeght heeft soete beloftenisse dei genade' (*Verclaringe op den Catechisme der Christelicker Religie*, 1594, H).

Wie 'wei' en 'evangelie' uit elkaar breekt, maakt van de verbrijzeling van het hart *voorwaarde* voor het Evangelie, een *wetswerk*, zoals terecht prof. W.H. Velema zegt. En daarbij merkt hij op: 'Net is uitgesloten dat de wet op zichzelf een mens tot verbreking voor God brengt' (*Beknopte Ger. Dogmatiek*, 398). Een zeer belangwekkende zaak met betrekking tot de ware bevinding! Wie verbrijzeling van het hart zoekt te bewerken *buiten* het evangelie om, *verschraalt* maar niet alleen de bevinding, maar staat ook schuldig aan de *verschaling* daarvan: pit en merg worden er uitgehaald. Terecht heeft dr. T. Brien en er op gewezen dat dit uitéénbreken van wat en evangelie 'meer luthers dan gereformeerd is' (in: *De Nadere Reformatie*, 296). Maar bij Luther is dan toch nog veel meer oog er voor, dat de boetvaardigheid in het evangelie een plaats heeft. Terwijl er hier (zoals *altijd* wanneer men *wetswerken* zoekt) de hoogmoed van een kennis, die aan het Evangelie vóór zou gaan, de omgang met de Here op ontstellende wijze corrumpeert. Wie in de verkondiging van het Evangelie de eis van de wet *met* laat horen, maakt de genade goedkoop. Maar wie de verbrijzeling van het hart eist als *voorwaarde* vooraf, *verhoogt* de zondaar, die een waardigheid in *zichzelf* krijgt om de belofte te ontvangen; de waardigheid van de kennis der ... onwaardigheid! En deze religieuze hoogmoed heeft in de geschiedenis van het gereformeerd piëtisme vele 'kleinen', die honger en dorstten naar de gerechtigheid, ver van de Heiland vandaan gehouden. Deze diepe schaduw valt ook *binnen* de geschiedenis van de Christelijke Gereformeerde Kerken van ná 1892!

Van nadere reformatie naar reformatie

Maar niet voor niets hebben we in het voorafgaande aan twee christelijke gereformeerde theologen, aan prof. W.H. Velema en aan dr. T. Brien en het woord gegeven duidelijk te maken *waar* het gereformeerd piëtisme begint te ontsporen, zoals ook bij dr. C. Steenblok. We zouden **ook** anderen hebben kunnen noemen en andere publicatie?. We denken aan het proefschrift van dr. Brien en over de prediking van de Nadere Reformatie, aan studies (*Verbond en verkiezing*) van de hand van prof. van Genderen, die ook zijn *Dogmatiek* hier de lijnen helder en Schriftuurlijk trekt.

Er is hard gestudeerd op die nadere reformatie en het gereformeerd piëtisme en de weg **van** het subjectivisme naar de prediking van de belofte van het Evangelie, zoals deze is hervonden in de reformatie, is hier met overtuiging gegaan. *Mee daarom zijn de spanningen binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken sterker geworden*. De bezonnen, maar kritische beoordeling van het piëtisme stuit hier inderdaad op weerstanden, zoals het ook het geval was in de jaren dertig in de Gereformeerde Kerken. Nu zou het van kortzichtigheid getuigen, als we alléén op die spanningen, op de verdeeldheid zouden wijzen en het grote werk dat hier gaande is zouden bagatelliseren. Dan heeft hei wel de schijn af we alles helder in kaart hebben. Maar de kaart is toch versleten, niet hij de tijd, en daarom verwarring wekkend.

Er moet iets van 'je eigen' bij

Ik denk hier aan wat dr. P. van Gorp in *Reformanda* van 20 november schrijft, terwijl hij een correspondent citeert:

'Toen de bovengenoemde briefschrijver in de vijftiger jaren een samenspreking met de Chr. Ger. meemaakte, kreeg hij van die kant het verwijt te horen, dat de gereformeerde preken niet bevindelijk genoeg waren. Hij gaf toen aan zijn gesprekspartners een preek van ds. J. Sme-link over Psalm 25: des HEREN vertrouwelijke omgang is met degenen, die Hem vrezen. De titel van de preek was: Schriftuurlijke bevinding. Hij vroeg hen: is dit geen gereformeerde preek. Het antwoord was: 'ja, 't is wel goed, maar er moet toch nog wat van "je eigen" bij'.

We beseffen dat dat alleen maar het woord van een Chr. Geref. broeder was, jaren geleden. Maar tegelijk zeggen we: in die eenvoudige uitspraak ligt heel de ellende van de jarenlang zich voortslepende verdragingsstactiek van de Chr. Ger. uitgestald: er moet ook nog iets van 'je eigen' bij. Nog steeds is voor de C.G. Schrift en Belijdenis niet genoeg'.

We menen dat hier een woord van bescheiden protest niet mag ontbreken. Wanneer we werkelijk stand van zaken willen nemen, dan is er méér nodig dan een obscuur citaatje van 40 jaar geleden! Deze polemiek vertroebelt, terwijl we vóór alles helderheid nodig hebben om te weten wáár we over en weer staan en hóe we tegen elkaar aankijken.

Ook het 'Schrift en Belijdenis', waarmee *Reformanda* het artikel sluit: in de klacht, dat de Chr. Ger. daaraan nog steeds niet genoeg hebben, past m.i. niet in **dit** betoog. Wanneer *terzake* was geformuleerd, had bij voorbeeld **gesteld** moeten worden, dat de Chr. Ger. niet genoeg hebben aan *de belofte* van het Evangelie. Hetgeen dan te bewijzen zou zijn en dat maar niet uit *oral history*. Zó brengen we de zaak geen millimeter verder.

Dit geldt trouwens niet alleen naar de kant van *Reformanda*. Goedkope tekeningen (ver-tekeningen) komen we helaas ook van christelijke gereformeerde zijde tegen. Daarover een volgende keer.

J. Kamphuis

OVER HET GETUIGENIS VAN DE HEILIGE GEEST II

Spiritualistische tendenzen

Uit ons vorige artikel bleek al dat bij het T.S.S. – het Getuigenis van de H. Geest – Geest en Woord nauw verbonden zijn. Als de H. Geest in onze harten getuigt en ons verzekert dat de bijbel Gods Woord is, dat al de beloften daarin ja en amen zijn en ook voor ons gelden, als de Geest getuigt aangaande ons kindschap van God, dan is dat omdat het Woord van God zelf deze dingen betuigt. De H. Geest die dit Woord ingaf aan de heilige schrijvers, zorgt dat dit getuigenis niet buiten ons blijft, maar aan onze harten verzegeld wordt.

Er zijn in de loop van de geschiedenis toch telkens stromingen geweest, die het hielden op een rechtstreeks, onmiddellijk getuigenis van de H. Geest, zonder het Woord, buiten het Woord om. Men vond ze vooral onder de anabaptisten, met wie de hervormers een zware strijd moesten voeren. Deze anabaptisten hadden maar een heel lage dunk van de bijbel. Die was niet meer dan een boek met letters. Bijbel is Babel, vol verwarring. Het ware Woord werd door de H. Geest zelf, (dus onmiddellijk) in de harten geschreven.¹ In de Dogmatiek van Van Genderen/Velema wordt in dit verband verwezen naar de Dordtse Leerregels V, 10. 'Het is geen stem uit de hemel. De heilszekerheid vloeit niet voort uit één of andere openbaring, die zonder het Woord of daar buitenom is geschied. De zekerheid van de christen is een zekerheid die gegrond is op het betrouwbare getuigenis van het Woord en haar oorsprong vindt in het getuigenis dat de Heilige Geest door middel van het Woord geeft in het hart.'² Zo staat het ook in de genoemde plaats D.L. V, 10. Eerst wordt afgewezen dat we de zekerheid zouden hebben buiten het Woord om. Zij komt ook voort uit het getuigenis van de H. Geest, die met onze geest getuigt, dat we Gods kinderen en erfgenamen zijn. Dan kan dit getuigenis natuurlijk niet ineens buiten het Woord om gaan. De Geest getuigt door het Woord.

Toch kwam het nogal eens voor, dat men van zulk een rechtstreeks getuigenis van de H. Geest sprak. En heus niet alleen bij 'geestdrijverige' anabaptisten. Ook bij gerespecteerde volgelingen van Calvijn hoort men soms zulke geluiden. Ook bij iemand die overigens diepe eerbied voor de bijbel had. We bedoelen John Wesley (1703-1791).

Deze bekende methodist heeft twee preken gehouden over het getuigenis van de Geest. Daarbij citeerde hij vaak Rom. 8 : 16. Dan omschrijft Wesley het T.S.S. als

een indruk op de ziel waardoor de Geest van God op directe wijze aan mijn geest betuigt, dat ik een kind van God ben.³ J.W. Maris wijst erop, dat bij Wesley bij de ervaring van dit getuigenis sprake kon zijn van het horen van stemmen, schokken van het lichaam of sterke emotionele belevingen. En dan gaat de gegeven zekerheid van het T.S.S. bij Wesley alleen over het heden, niet over de toekomst.⁴

Nadere Reformatie en de Puriteinen

In de kring van de Nadere Reformatie en ook bij de Schotse puriteinen bestonden verschillende opvattingen over het T.S.S. Maar ook bij hen waren er, die ertoe neigden te spreken van een rechtstreeks, onmiddellijk getuigenis. Zo geloofde de bekende Zeeuwse vertegenwoordiger van de Nadere Reformatie Willem Teellinck (1579-1629) dat het getuigenis van de H. Geest, waardoor we zekerheid krijgen afzonderlijk is van het Woord (hoewel het ook weer met het Woord verweven is volgens Teellinck). En ook bij de Schotse puriteinen waren sommigen geneigd te spreken van zulk een direct en onmiddellijk getuigenis. Er waren onder de theologen in de tijd van de Westminster Confessie drie groepen, waarvan de laatste, de derde groep het meest geneigd was van een onmiddellijk getuigenis te spreken. Thomas Goodwin (1600-1679) kan in dit verband genoemd worden. Volgens hem is er een ervaring van volle verzekerdheid, die beschouwd kan worden als een nieuwe bekering, en die ons onmiddellijk door de H. Geest gegeven wordt. Ook de bekende Samuel Rutherford (1600-1661) sprak van zulk een onmiddellijke zekerheid, die veel christenen ontvangen voor ze sterven.⁵ We zien dus dat sommigen in de tijd van de Nadere Reformatie en in puriteinse kringen wel wat onvoorzichtig spraken en gevaarlijk dicht kwamen bij een valse mystiek. Ook het onderscheiden van een buitengewone, onmiddellijke zekerheid is niet onbedenklijk. Maar van verachting van het Woord, zoals bij de geestdrijvers, was hier allerminst sprake. Integendeel. Deze mensen leefden dicht bij het Woord en het was hun een heilige vreugde daarnaar te luisteren.

Gegevens uit de H.S.

In ons eerste artikel spraken we vooral over het T.S.S. en het Schriftgezag. Ongemerkt kwam nu meer de nadruk te liggen op het verband tussen het Getuigenis en ons kindschap van God.

Maar deze twee zijn heel nauw verbonden. zoals we al zeiden en ook verderop in ons betoog nog zal blijken. Maar hier kunnen we al zeggen, dat het hele Woord van God toch getuigt van ons kindschap, en dat ieder die het getuigenis aanneemt, een kind van God mag heien. En ieder, die het getuigenis veracht, wandelt in de duisternis. Heel de Schrift getuigt. Toch is het goed in verband met de leer van het T.S.S. op enkele teksten speciaal te letten en dan komen we vanzelf ook aan het heel belangrijke Rom. 8 : 16. Maar ook in 2 Kor. 1 : 21 en in Efeze 4 : 30 wordt gesproken over het verzegelende werk van de H. Geest.

Kroongetuige is echter wel wat Johannes schrijft in zijn eerste brief (5 : 6-12). Daar wordt gezegd dat Jezus Christus is gekomen door water en bloed. Dit wijst erop dat Christus door zijn doop (het water) in zijn ambt als Verlosser is bevestigd, en dat Hij door zijn zoendood (het bloed) zijn ambt heeft vervuld en zijn verlossingswerk volbracht heeft. Mogelijk richt Johannes zich hier tegen de leer van een zekere Cerinthus. De kerkvader Irenaeus deelt ons mee, dat volgens de opvatting van deze Cerinthus Jezus een gewoon mens was. Rijk de doop verbond de hemelse Christus zich met Hem, maar voor zijn sterven zou Christus Hem weer hebben verlaten. Dan zou Jezus Christus dus niet zijn gekomen met het water en het bloed, zou Hij als gewoon mens gestorven zijn. Dan had Jezus ons dus ook niet door zijn dood van het eeuwig verderf kunnen verlossen en waren wij nog in onze zonden. Vandaar de nadruk die Johannes legt op het komen door water en bloed. En dan volgt er in het slot van vers 6: 'En de Geest is het die getuigt, omdat de Geest de waarheid is'. In de H. Schrift gaat het hij getuigen zeer vaak om zaken van leven of dood. Op verklaring van getuigen – die er dus bij geweest zijn – zal een doodslager moeten sterven (Num. 35 : 30). En het gaat hier om eeuwig leven of eeuwige dood. Dit is het getuigenis, lezen we in vs. 11, God heeft ons eeuwig leven gegeven en dit leven is in zijn Zoon. Wie de Zoon heeft, wie dus het getuigenis aanneemt heeft het leven, dat is niet anders dan het eeuwige leven. En er blijft een ernstige waarschuwing: Wie de Zoon van God niet heeft, heeft het leven niet. De H. Geest zelf, Die van de Vader en de Zoon uitgaat, Die de Geest van de waarheid is, is dan ook volkomen betrouwbaar. Staat er nu in 1 Joh. 5 : 7, dat de Geest getuigt, omdat de Geest de waarheid is, dan betekent dit in het verband, dat we een volkomen betrouwbaar getuigenis hebben, dat Christus waarlijk Gods Zoon is en zo ook werkelijk voor onze zonden gestorven is, dat dit bloed van Christus ons dan ook zeker reinigt van al onze zonden. Het gaat in dit getuigenis om het hart van de verkondiging.

S. Greijdanus zegt in zijn commentaar: 'Mei de waarheid daarvan toch staat n.v.t. valt de gancche verzoenings- en verlossingsleer des Evangelies, de prediking der apostelen, het Evangelie zelf.'

Spreekt de H. Schrift dus over het Getuigenis van God zelf, over het Getuigenis van de Geest, dan gaat het over

de waarachtigheid van dit evangelie, over Christus' zoendood, en dan ook over het kindschap Gods en het leven dat ieder heeft, die dit getuigenis aanneemt. Daarover spreekt met name Rom. 8 : 16: 'Die Geest getuigt met onze geest, dat wij kinderen Gods zijn'.⁷ S. Greijdanus zegt in zijn commentaar, dat hier een werking is des Heiligen Geestes in het bewustzijn der gelovigen waardoor zij onbedriegelijk weten door een goddelijke verzekering en niet op grond van eigen inzien en redeneren. Het zou gaan om een getuigen met onze geest, die al geheiligd werd door de H. Geest.⁸ De H. Geest getuigt intussen nooit zonder het Woord. Hij werkt en getuigt door en met het Woord en overtuigt ons zo van ons kindschap met onbedriegelijke zekerheid, zodat wij ook van dat kindschap getuigenis mogen afleggen.⁹ En het is een onvoorstelbaar voorrecht, dat wij, die van nature verloren en kinderen des toorns zijn, mogen delen in dat kindschap van God en zo mede-erfgenaam mogen zijn van Christus.

De gehele Schrift

Als het dan zo is, dat de H. Geest met name getuigt van wat de centrale inhoud is van Gods Woord, nl. de verlossing door Christus en het aannemen tot kinderen, was het dan wel juist dat de gereformeerden dit getuigenis vooral gebruikten om te bewijzen, dat de hele bijbel – van koft tot koft – al de in de N.G.B. genoemde 66 boeken, Gods Woord zijn. En is er toch een kern van waarheid in het bezwaar van Bavinck, dat dit getuigenis over de goddelijkheid van de Schriften werd losgemaakt van het kindschap van God? We moeten echter wel bedenken, dat de gehele Schrift toch getuigt van de verlossing in Christus. In die zin spreekt ook antwoord 19 van de catechismus. En het heeft God goedge gedacht, voor onze kennis van de verlossing niet een kern van de boodschap van verlossing achter te laten, maar al die 66 boeken. Ze zijn alle door God ingegeven. En de H. Geest getuigt ook van alle, dat ze uit en van God zijn. Natuurlijk is de Christus-prediking niet overal even duidelijk. Dat blijkt al uit het genoemde antwoord 19 van de Catechismus. Maar daarom is er toch ook het getuigenis van de H. Geest. Die doet zien dat de Schriften één zijn. Door God Zelf, door zijn Geest wordt ons verstand geopend, zodat we de Schriften verstaan (Luc. 24 : 45).

Er is dan ook niets verkeerd in, als we de belijdenis in art. 5 N.G.B. nog volinondig naspreken, dat we al deze boeken als heilig en canoniek ontvangen, en dat de H. Geest van al deze boeken getuigt, dat ze van God zijn. Wel moeten we hier met voorzichtigheid spreken. Maar ook met de nodige beslistheid. Terecht heeft H. Bavinck opgemerkt, dat we met een beroep op het T.S.S. geen canonische kwesties kunnen oplossen.¹⁰ Men heeft, zo is bekend, wel geaarzeld of Prediker, het boek Esther en ook wel andere boeken in de canon thuishoorden. Toch kregen ze dan uiteindelijk een plaats. Hoe is dat dan gegaan? Kwam er een rechtstreekse boodschap van de H. Geest, dat deze boeken er toch wel bijhoorden? Het is dwaasheid, zoiets te denken. Er is biddend overlegd. On-

der de Iciding van de H. Geest is men zich steeds meer gaan verdiepen in de leer van de apostelen en profeten en zo groeide van lieverlee de vaste overtuiging, dat men in deze boeken met Gods eigen Woord te doen had. Het is goel in dit verband nog eens te releveren wat Kuiper in zijn Encyclopedie over al deze dingen zegt. Kuiper hegint er op te wijzen dat we van de goddelijkheid van de H. Schrift overtuigd zijn door het T.S.S. Evenals Calvin en zijn volgelingen wijst hij er dan op, dat niet de eigenschappen van de bijbel die overtuiging geven (de majesteit van de hemelse leer, de wonderlijke vervulling van de profetieën, de opvallende wonderen, de overeenstemming van de delcn, de goddelijkheid van de bijbelse prediking). Deze tekenen doen eerst haar werking als door de verlichting van de H. Geest ons geestelijk besef verhelderd en gezuiverd is. Pas wie in de wedergeboorte een wonder aan eigen ziel had ervaren, hield op tegen het wonder te ageren. 'Wie zelf een melodie van verlossing in zijn eigen ziel hoorde ruischen, rapiebator in admirationem (werd tot verwondering gebracht) gelijk zij het uitdrukten bij het beluisteren van het oratorium der verlossing, dat hun uit de majesteit van de hemelse leer in de Heilige Schrift tegenklonk.'¹¹

Kuiper wijst er intussen met nadruk op, dat het T.S.S. niet een magische extase zou zijn. We krijgen geen direct bericht uit de hemel over de bijbel. Kuiper waarschuwt hier voor de valse mystiek. Door de werking van de H. Geest krijgen wij oog voor de goddelijkheid van de H.S. Er wordt van een proces gesproken. Hoe beter we onszelf leren kennen door de H. Geest, des te meer zien we ook de overeenkomst tussen het werk van de H. Geest in ons en in de Schriften. Dan gaan we de goddelijke glans van de H.S. zien als een blinde die genezen werd, of als een dove die het gehoor terug ontving.¹² Later wordt ook wees gezegd, dat het T.S.S. geleidelijk en ongemerkt werkt. We kunnen door twijfel in ons zekerheidsbesef worden geschokt. Maar de Geest leidt ons met vaste hand en brengt ons terug. Wanneer we weerspanning zijn, brengt de Geest ons er tenslotte toe de hand op de mond te leggen en met boete en berouw de twijfel de mg toe te keren.¹³ Men hoeft het niet op alle onderdelen met Kuiper eens te zijn. Maar dit behoort toch wel tot het meest waardevolle wat over het T.S.S. geschreven is. Ook hier blijkt duidelijk, dat we niet met dode leerstellingheid of met een 'hobby van theologen' te maken hebben. Het raakt het hart van ons geloofsleven.

Opmerkelijk is intussen de overeenkomst met wat Bavinck over deze dingen zegt. We lezen bij hem dat 'in den enkelen geloovige het Testimonium Spiritus Sancti niet altijd even sterk en luide is, dat het op en neer gaat en aan twijfel en bestrijding onderhevig is. Als in den geloovige de zonde de overhand neemt wordt de bewustheid zijner vergeving verduisterd en verliest het getuigenis des Heiligen Geestes aan kracht. Ons geloof aan de Schrift neemt af en toe met het vertrouwen op Christus.'"

We spraken al over de vraag, of het getuigenis van de

H. Geest 'over de hele Schrift gaat' of alleen betrekking heeft op het 'centrale'. Het is de moeite waard ook hier de opvatting van Kuiper te memoreren. Uit de aard van dit Testimonium – aldus Kuiper – vloeit voort dat het ons eerst bindt aan de H.S. in haar centrum. Die zal ons in de diepte van ellende doen nederdalen en ook iot de hoogten van verlossing doen opklimmen. Maar van lieverlee komt er toch meer samenhang met de periferie (dus wat aan de omtrek ligt, M.J.A.). Eerst sprak de H.S. ons alleen vanuit het centrum aan, straks spreekt het ons ook toe uit hetgeen uit dat centrum voortkwam. En za eindigt het ermee, dat de bijbel als Schriftuur ons imponeert, als heilig Boek zedelijke dwang en geestelijke kracht over ons uitoefent.¹⁵

Hier is dus ook duidelijk sprake van een proces, een ontwikkelingsgang. Het T.S.S. komt – bij wijze van spreken – niet uit de hemel vallen. Steeds meer bindt de H. Geest ons aan de Schriften en overtuigt ons dat ze van God zijn. We kunnen het in grote lijnen met Kuiper eens zijn, al zou men over de formulering nog kunnen discussiëren. Het is niet zonder risico te spreken over een centnim en de omtrek. Zo gauw zou men de conclusie kunnen trekken, dat bepaalde gedeelten van de bijbel er 'minder toe doen'. Bij Kuiper zal dit zeker niet de bedoeling zijn. immers hij stelt dat de H. Geest ons uiteindelijk bindt aan de gehele Schrift. Toch kan men met zeker recht zeggen, dat niet alles 'even belangrijk' is in de Schrift. Er is een zeker reliëf – Joh. 10, Rom. 7 en 8, 1 Kar. 15, en in het O.T. Jes. 53 e.v. zijn vitale onderdelen. En er zijn teksten, die verder van het hart van de Schriften af staan, b.v. iir Ezra, of Nehemia of de mededeling over de reismantel die Paulus bij Karpus in Troas achtergelaten had. Intussen is alles wel geïnspireerde Schrift. Bavinck maakt in dit verband de vergelijking van haar en nagels, die ook tot het lichaam behoren, evengoed als hoofd en hart.¹⁶

Maar het is de Geest, Die ons tot de volle waarheid leidt. De kerk wordt in de loop van de eeuwen. en iedere geloovige wordt in de loop van de jaren steeds dieper in de Schriften ingeleid. Dat is wat anders, dan dat we alleen maar toenemen in verstandelijke kennis.

De Geest doet ons hongeren en dorsten naar Gods Woord, en vertroost ons en geeft ons ook zekerheid over dat Woord als het Woord van God, en doet ons nok deelhebben aan de beloften en schatten van dat Woord. En het is de Geest, Die ons bidden doet:

Ontdek mijn ogen, opdat ik aanschouwe de wonderen uit uw wet (Psalm 119 : 18)

In een laatste artikel willen we nog iets zeggen over het zg. algemeen Getuigenis van de H. Geest.

M.J. Arntzen

¹ H. Bavinck, *Geref. Dogm.* I^d. 436

² J. v. Genderen/W.II. Yclerna, *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek, Kampen* 1992, 697

³ Van Genderen, *Het getuigenis van de H. Geest*. 1961. 13 en J.W. Masis, *Geloof en ervaring van Wesley tot de pinksterbeweging*, Leiden

⁷ H. Bavink heeft Calvin en de gereformeerde theologie verweten, dat zij het T.S.S. al te eenzijdig betrokken op de autoriteit van de H. Schrift (*Ger. Dogm.* I, 563). Bavink vreesde, dat hierdoor het getuigenis op zichzelf kwam te staan, het zou van het geloofsleven worden losgemaakt, en een buitengewone openbaring aanduiden. Dan wordt erop gewezen hoe de H. Geest, beloofd als Trooster, ook van zonde overtuigt, wederhaart en ons van ons kindschap en de hemelse erfenis verzekert met verwijzing naar Rom. X: 14vv. en 2 Kor. 1: 22. Berkouwer, die deze kritiek vermeldt (*H.S.I.*, 45vv.) laat in het midden of ze historisch juist is. We menen, dat de bezwaren van Bavink in elk geval ten opzichte van Calvin onjuist zijn. Bij Calvin immers betuigt de H. Geest de zekerheid van het Woord en de heilskennis. Deze zijn heel nauw met elkaar verbonden. Zie hiervoor o.a. Van Genderen, a.w. 5, 17v.

⁹ H. Ridderbos, *CNT Romeinen*, Kampen 1959, 182/3: 'de bedoeling is ook niet dat de Geest door bijzondere inspiratieve werkingen of gebeurtenissen bij wijze van antwoord bevestigt wat onze geest reeds weet... maar dat het geloofsgetuigenis van onze geest mede tot stand komt door het getuigen van de Geest die onze geest daarin a.h.w. draagt en bevestigt. Ridderbos denkt hier vooral aan een inwendig getuigenis van de Geest in de harten, maar stemt toe dat het mede-getuigen van de Geest niet zonder de prediking van het kindschap te denken is. Hij verwijst dan naar Gal. 3: 2 (we hebben de Geest ontvangen uit de prediking des geloofs).

¹⁰ Bavink, *G.D.* I⁴, 567: 'niet de authenticiteit, noch de canoniciteit, noch zelfs de inspiratie, maar de divinitas (goddelijkheid. M.J.A.) der Schrift, hare goddelijke autoriteit is hierbij het eigenlijk object van het getuigenis des Heiligen Feestes'.

¹¹ A. Kuyper, *Encyclopedie* II, 506/7. Vergelijk dit betoog met de Westminster Confessie I, 5. Deze spreekt uitvoerig over 'het hemelse van de inhoud van de Schrift, de kracht van haar leer, de majesteit van haar stijl enz... heil zijn allemaal gronden waarmee te overvloedig bewijst dat ze het Woord van God is'. En dan volgt 'Niettemin komt onze volle overtuiging en zekerheid van de onfeilbare waarheid en haar goddelijk gezag van het innerlijk werk van de Heilige Geest, die getuigenis geeft in onze harten door en met het Woord'. (Zie G. van Rongen, *De Westminster Confessie met de Grote en de Kleine Catechismus*, Barneveld 1986, 35.)

¹⁶ *Ger. Dogm.* I, 410. Letterlijk staat er: 'Hoofd en hart nemen een veel belangrijker plaats in het lichaam in dan hand en voet, en deze staan weer in waarde verre boven nagels en haren. Ook in de Schrift ligt niet alles even dicht om het centrum geschaard...'

GEKNIPT VOOR VANDAAG

GOD KONING IN HET PERSOONLIJK LEVEN

Her Koninkrijk van God of Koninkrijk der hemelen is een geestelijke wereld, waarin God heerst met Zijn Woord en Geest in de harten van de mensen, door Jezus Christus. Het is een andere wereld in deze wereld: de wereld, waarin mensen kinderen en onderdanen van God zijn. Van een andere structuur dan wat wij om ons heen zien. Maar wezen en bestemming een hersteld pui-adijs. een verzoend zijn met God en een leven met God.

Over het persoonlijk leven en het Koninkrijk der hemelen, spreken de gelijkenissen. Zij spreken over het binnen gaan en het binnen zijn, over de grootheid en de genade daarvan. Net Koninkrijk is een Koninkrijk waar mensen moeten binnengaan. En hoe belangrijk her gemeenschappelijke ook is, uiteindelijk staan mensen persoonlijk voor de beslissing en persoonlijk voor de heerlijkheid van het Koninkrijk.

Het Woord van het Koninkrijk komt tot de mensen in de milddadige overvloed die altijd in Gods werken heerst. Her zaad valt overal waar het wordt gestrooid.

Maar het Koninkrijk gaat voorbij aan die mensenharten, die niet bereid zijn het te ontvangen. De ondeugdelijke vangst van hefvisnet wordt weggegooid. Her onkruid in de akker wordt verbrand.

Maar wie binnengaan in her Koninkrijk zien het als parel van grote waarde, als schaar in de akker, waarvoor ze alles over hebben.

Het kost ook alles, dit binnengaan. Je moet worden als de kinderen, die alle reserve laten varen en zich concentreren op het enige doel. Die in hun vrouwen en in hun overgave onvoorwaardelijk zijn en geen beperking kennen.

Her is een strijd om in te gaan door de enge poort. Het binnen gaan vraagt ook het offer, van dat wat ergert, dat wil zeggen wat een struikelblok en een aanstoot zou kunnen zijn. Het is in die zin zwaar, een burger van het Koninkrijk te worden, dat God soms her leven van de mensen snoeit en snoeit. Soms moet hij ook zelf het snoeimes erin zetten. Zoals je om wille van je leven een operatie aanvaardt, waarbij hand of voet moet worden gemist. Zo wordt ook niet zelden gevraagd terwille van je geestelijk leven iris op te geven wat van niet minder waarde is en maar moeilijk gemist kan worden.

Maar de burgers van her Koninkrijk der hemelen leven uit genade en zijn dan voor veel in staat. Ze kunnen alles verliezen en nog getroost zijn. Ze kunnen sterven, maar juichen. Gekweld worden en onrecht lijden, maar in het bewustzijn van de overwinning. pijn verdragen, leed doorstaan en geslagen worden om het Woord van de HERE, en in hun hui- gen voor die tuchtiging loven zij hun God. Zij kunnen in het gewone leven van elke dag hun eten en drinken zien als een gave van God. Hun leven zien als onder Gods hoede, ook als er niets bijzonders gebeurt en ook als ze staan bij de puinhopen van hun huis. Ze kunnen hun naaste verdragen met al zijn onhebbelijkheden, niet uit algemene menselijkheid, maar om Christus. Hun karakterzwakheden zien als zonden tegen God en ze daarom bestrijden. Hun leven kunnen ze leven als verborgen in Christus bij God en het daarom steeds meer hervormen tegen de volle dag die komt

Aan deze burgers, die van genade leven, is te zien de heerlijkheid van het Koninkrijk en de grootheid ervan, en de majesteit van hun Koning te zien. Eerst ziet God het en Christus en dan zien zij het zelf ook.

Uit: K. Sietsma, 'Het Koninkrijk Gods', 1940.

TITANISCH ZIN-PERSPECTIEF IN DE GRIEKSE CULTUUR

Het ontslaan van de Griekse wijsbegeerte is een beslissend gebeuren geweest voor de westerse cultuur, tot op vandaag. Studies naar de grondmotieven van de antieke Griekse cultuur hebben daarom een meer dan alleen historisch belang. Wie in *de greep van de Titanen* van de filosoof en classicus A.P. Bos leest, wordt meegenomen op een speurtocht naar de wortels van het eigen culturele bestaan.

Nietzsche heeft in 1872 de Griekse cultuur getypeerd vanuit een spanning tussen twee beginselen: het apollinische beginsel van de beheersing, de maat en de schoonheid, en het dionysische beginsel van de ongeremde levenskracht en de extase. Dooyeweerd heeft - hierbij aansluitend - in de Griekse wijsbegeerte een religieuze spanning als grondmotief aangewezen. Oudere natuurgodsdiensten zouden onder druk zijn komen te staan van de modernere cultuurgodsdiensten. In de wijsbegeerte zou deze religieuze tweespalt zijn terug te vinden in de tegenstelling tussen materie en vorm.

Veel van Dooyeweerds analyses blijft waardevol, maar de historische basis onder het verhaal over natuur- en cultuurreligies is eigenlijk weggevallen. Er is feitelijk veel eer sprake van continuïteit.

Bos doet in zijn studie een poging om een nieuwe grondnoemer te vinden voor de Griekse filosofie. Hij sluit daartoe aan bij het verhaal over Kronos en de andere Titanen die door eigen schuld hun goddelijkheid hebben verloren. Ook de mensen hebben in de loop van de tijd veel verloren. Hun inspanningen zijn erop gericht de oorspronkelijke heerlijkheid terug te vinden. Het zin-perspectief in de Griekse cultuur wordt bepaald door het streven naar herstel van de goddelijke natuur van de mens. Het filosofische thema van de *logos*, de universele rede waaraan de mensen deel kunnen hebben, valt te begrijpen als een concretisering van dit perspectief.

Bos schetst vanuit deze visie een boeiend beeld van een aantal Griekse filosofieën. Hij doet dat gedocumenteerd en overtuigend.

Augustinus komt ook ter sprake. Naar Ros' overtuiging volgt Augustinus de Platoonse gedachte dat de menselijke rede (althans de rede van de geleerden) Gods waarheid kan kennen. De 'eenvoudigen' krijgen kennis door het evangelie op gezag van Jezus. Bos baseert zijn visie met name op hoofdstuk X, 16 van de *Confessiones*. Hoe sterk deze basis is, kan ik niet goed beoordelen.

Het is ontegenzeggelijk waar dat Augustins hartstochtelijk

zoekt naar kennis en inzicht.

Maar is zijn gehoorzaamheid aan de geopenbaarde Christus voor hem geen tegengif tegen de verleiding van het (Platoonse) rationalisme?

In een slothoofdstuk brengt Bos zijn analyse van de Griekse cultuur in verband met onze tijd. Hij waarschuwt voor de Titaanse motieven in de moderne afgoderij met 'wetenschap'. Mensen mogen leven in een zin-perspectief dat gegeven is, en waarop een mens slechts antwoord behoeft te geven. Het Woord was in den Beginne.

K. Veling

N.a.v. A.P. Bos, *In de greep van de Titanen; Inleiding tot een hoofdstroming van de Griekse filosofie*. Uitg. Buijten en Schipperheijn Amsterdam; serie Verantwoording nr. 5: 1991, Prijs f 23.75.

Teloorgang van 'de gereformeerde zede'

Onder dit opschrift schreef ir. J. van der Graaf in *De Waarheidsvriend* van nov. j.l.:

'Wanneer daarom van die "gereformeerde zede" niet veel meer is overgebleven, ervaar ik dat niet zozeer, als vele anderen, als een bevrijding uit een al te enge band – maar veeleer als het gevolg van de omslag in de algemene cultuur, waarin het samenbinderde beginsel van het "wij-tesamen" heeft plaatsgemaakt voor het "ieder voor zich". Een omslag, die zich in alle geestelijke en maatschappelijke bewegingen laat constateren, maar die zich hersterkt doet gelden waar, zoals bij de gereformeerden, een soort bevoegenheid heerste om met elkaar ergens voor te staan. Dat "met elkaar" vereiste een zekere discipline, ook een zekere zelfbeperking.'

Bovenstaande woorden zijn van professor dr. H.N. Ridderbos, oud-hoogleraar van de (toen nog) Theologische Hogeschool te Kampen. Ze zijn te vinden in een boekje, getiteld *Getuigen van een generatie* (uitgave Meinema, Zoetermeer), waarin een aantal vertegenwoordigers van geestelijke en maatschappelijke stromingen in Nederland zich rekenschap geven van 'waarden, idealen en het leven van alledag in de jaren na de Eerste Wereldoorlog in Nederland'; en met name ook van de verschuivingen, die in dat opzicht in al die stromingen zijn opgetreden.

Het is een onmiskenbaar gegeven, dat in alle geestelijke en maatschappelijke stromingen zich min of meer ingrijpende verschuivingen hebben voorgedaan. Het cultuurpatroon is drastisch gewijzigd; opvattingen zijn navent verandert: de levensstijl is in brede kring méé veranderd; waarden, die vroeger vaststonden, zijn ondermijnd of ter discussie gesteld.

Wanneer de generatie van pakweg vijftig jaar geleden nu nog eens de ogen zou kunnen opslaan, zou men vele zaken, waarmee men vroeger vertrouwd was, niet meer terugvinden. Het leven, met name het christelijk leven ook, is in haar uitingvormen onherkenbaar veranderd.

Terugzien

Het is begrijpelijk, dat, bij de snelle veranderingen, die zich voltrekken, telkens mensen van de oudere generatie worden gevraagd omtrent die veranderingen. Zij hebben het immers nog (zo) anders meegemaakt. Soms voelen mensen zichzelf ook geroepen om in een publikatie rekenschap te geven van hun gevoelens in deze. Sommigen nemen daarbij luidruchtig afscheid van hun eigen verleden. Anderen zien in nostalgie of met een zeker heilighood om. Ik denk, wat dit laatste betreft, aan een boek, dat jaren geleden verscheen van Godfried Romans en Michel van der Plas. Het heette *In de kou*. Ze beschrijven daarin de wezenlijke veranderingen in de Rooms-Katholieke Kerk. Hoewel zij zelf afscheid genomen hadden van de oude roomse zekerheden, keken ze met een zekere nostalgie nog eens om. Het rijke roomse leven had – zo stellen ze – iets veilig. Er waren allerlei veiligheidshekken om het leven gezet. Er was een roomse moraal. Boete en biecht waren geboden en boden een uitweg wanneer de normen, vooral op het terrein van de zedelijkheid, werden overtreden. Maar méér dan een nostalgisch omzien was het voor hen niet. Ze konden zelf de oude (roomse) wegen niet meer gaan. Ze waren om zo te zeggen bevrijd van de oude ban-

den. Anderzijds beseften ze wel, dat het ongebondene eigens soortig gevoelens van gebondenheid in het zich meebrengt.

Zo kan hier vandaag ook vaak mensen tepenkomen, kninnend uit de (gereformeerde) 'parade der mannenbroeders', die er niet genoeg van kunnen krijgen te zeggen hoe bevrijdend het afleggen van het juk van de oude gereformeerde zede is geweest. 'De gereformeerde zede' – er was ooit een boekje onder die titel van prof. dr. R. Schippers – was vooral kenbaar aan zaken, die men niet deed. Er waren in dat opzicht best nuanceringen in opvattingen. Maar grosso modo nathield een gereformeerde christen, in de toonaangevende gereformeerde wereld, waarvan men name de Gereformeerde Kerken de exponent waren, zich van bioscoop en kermis, van dans en kaarten, van de kroeg en het zondagse voetbalveld. De gereformeerde zede was (ik spreek het wust nog even in de verleden tijd) vooral ook kenbaar aan de wijze van zondagsbesteding: tweemaal per zondag naar de kerk en zich verder onthouden van arbeid en recreatie.

Inzake de zondagsviering onderscheidde de gereformeerde christen zich met name van zijn roomskatholieke medeburgers. Zo verscheen er deze dagen ook een boekje, getiteld *Een ijsje op zondag*, 'cultuurverschillen tussen katholieken en protestanten' (uitgave Kok, Kampen). Met betrekking tot de titel van dit boekje vinden we het volgende opgetekend uit de mond van prof. dr. G. Schutte (de vrijgemaakte-gereformeerde historicus): 'Mijn kinderen waren nog klein en speelden met buurkinderen – het was een warme zondag en de ijscoman rinkelde door de straat – toen een buurman luidkeels riep, zodat wij het goed zouden horen: "kinderen ga een ijsje halen, en ook voor de kinderen van Schutte, want die krijgen op zondag geen ijsjes". Die buurman was katholiek, jazer.'

Het zal duidelijk zijn, dat dit voorbeeld slechts een topje van de 'ijsberg' was, waardoor de 'gereformeerde zede' zich onderscheidde van 'de roomse moraal'. De woorden van Schutte zijn er intussen ook het bewijs van, dat het onjuist is om met betrekking tot de gereformeerde zede uitsluitend in de verleden tijd te spreken. Velen namen afscheid van 'de gereformeerde zede'. Maar her en der wordt ook vandaag nog ernst gemaakt met de viering van de zondag des Heeren, men daaraan gepaard onthouding van dingen, die niet bij een positieve zondagsbesteding passen. En her en der is er nog distantie ten aanzien van die dingen, die een naam hebben in de wereld, maar die de grenzen van wat een christen betaamt te buiten gaan.

Overigens geldt desalniettemin, dat er toch *allerwegen* verschuivingen zijn, gewonnen aan zaken, die vroeger ontoelaatbaar werden geacht. Verwereldlijking – want zo duiden we aanpassing aan de 'wereld' – van de wereld toch! – treffen we in de volle breedte van de kerken aan. Slijtage van de gereformeerde zede heeft breed om zich heen gegrepen. En dat heeft méér te maken dan met uiterlijke verschuivingen. Het uiterlijk weerspiegelt immers het innerlijk. De levensheiliging als uitleving van het geloof is in het geding.

Nier in het kooi

Professor Ridderbos zegt intussen niet in het knor van hen, die verlies van 'de gereformeerde zede' bevrijdend achten. Het citaat hierboven geeft er blijk van, dat hij niet mee wil doen met de gangbare lofzang op de bevrijding van knellende banden, zoals vele anderen het loslaten van de gereformeerde zede bestempelen.

Die zogeheten bevrijding heeft verder bepaaldelijk geen stand gehouden bij alleen het loslaten van bepaalde groeps-eigenheden of bepaalde tradities. Het leven naar Gods geboden op zich

kwam in een volgend stadium niet zelden onder grote spanning te staan. Voor de gereformeerde zede, die wortelde in het gebod Gods, kwam *grosso modo* een ethiek, die wortelt in de autonome mens.

Hei losgooien van de banden had vaak meer te maken met datgene wat Psalm 2 zegt: 'laat ons hun banden verscheuren en hun touwen van onr werpen'. Het gaat dan tegen de Heere en Zijn Gezalfde.

Ongetwijfeld maakt het wel een groot verschil of men in de opvoeding een bepaalde levensstijl meekreeg vanuit een positieve gezindheid, opkomend uit *liefde* tot de Heere en Zijn dienst, waarbij de dienst van de wereld verbleekt en proef-ondervindelijk waardeloos blijkt te zijn, of dat het leven werd geperst in een ijzeren harnas, wann men gedwongen werd te gaan. Is het laatste hei geval dan is het gevaar niet denkbeeldig, dat mensen soms knellende banden afwerpen. Is het eerste het geval – leven in echte Godsvrucht – dan moet er wel sprake zijn van verharding als men nochtans de dienst des Heeren kwijt raakt. Men snijdt de hand met het voorgeslacht door.

Samenbindend

Het lijkt mij dan ook me, dat prof. Ridderbos intussen terecht de vinger legt bij een ingrijpend gevolg van het wegvallen van de gereformeerde zede, of hoe men het geheel van bijbelse normen inzake het leven van elke dag ook wil aanduiden. Hij zegt: valt dit weg, dan valt een *samenbindend* element weg.

Hei vrijheidsbeginsel van onze tijd, dat in hoge mate de moderne ethiek bepaalt, heeft tot gevolg een verregaande individualisme: 'ieder voor zich'. Dat móét ook uiteraard verarmend inwerken op het publieke leven. Er is geen samenbindend beginsel meer. Het individualisme werkt ont-bindend, des-integrerend. Het christelijk volksdeel heeft zo geen pit en merg meer in de samenleving, omdat men niet meer *samen vóór* iets staat en men niet meer *samen* een bepaalde wijze van leven – met distantie en onthouding – praktiseert. Dat blijft naar buiten toe niet onopgemerkt. Het móést vroeger zó! Het kan vandaag kennelijk ook anders! Wat zijn heugnielen en waarden van christenen eigenlijk nog waard als ze zich zo makkelijk met de wereld laten gelijk-schakelen?

Alle taboes zijn onder christenen zo langzamerhand achterhaald. Christenen reizen (vliegen) net zo gemakkelijk op zondag als niet-christenen. Ze kijken naar dezelfde films. Het sportveld op zondag is, alleen al door de t.v., ook gewoon geworden. Op zondag wordt ook het strand, na de kerkdienst (jawel), soms snel opgezocht.

Christen-politici mijden vandaag ook niet het publieke mondaine uitgaansleven. Ze laten zich daar soms – blijkens een op grote schaal verspreid dagblad – gaarne fotograferen temidden van de glitter en glamour van de showbusiness van de wereld.

Het 'ijsje op zondag', als voorbeeld van wat scheiding maakt tussen rooms-katholieken en protestanten, is een *peanut* geworden, gezien de verregaande gelijkstelling van het brede christelijke leven met de wereld vandaag.

Mazen

Daar, waar intussen discussies beginnen omtrent de wijde van de mazen van het net, waardoor mensen ontsnappen kunnen aan de kenmerkende normen van hun gezindte, is de desintegratie in principe al lang in gang gezet. Samenbinding vindt niet alleen plaats op grond van een gemeenschappelijk basisprincipe, maar ook op een gemeenschappelijke *beleving* van het leven, met onderkenning van wat goed en heilzaam is in de dienst des Heeren

en van wat daaraan schade toebrengt.

Als zodanig is het loslaten van 'de gereformeerde zede' de aanzet geweest voor verregaande ontbinding van het gereformeerde volkideel, met alle gevolgen voor de samenleving vandien.

De ontwikkelingen rondom huwelijk en gezin leveren wel het méést sprekende voorbeeld van die decintegratie. Juist hier heeft de moderne vrijheid de gereformeerde zede ondermijnd. En wai hebben we ervoor in de plaats gekregen! Stress en eenzaamheid, praatgroepen en therapeuten in soorten, ongelukkige mensenlevens, met kinderen, die vergroeiingen hebben opgelopen, omdat ze niet meer geleerd hebben wat harmonieus samenleven is.

Twee kanten

Er is ook een keerzijde, dat zij toegegeven. Juist de saamhorigheid van een groep of beweging zelf kan betekenen, dat mensen binnen de paaltjes blijven, vanwege een bepaalde sociale controle, terwijl er niet is een hartelijk leven uit en naar het heilzame gebod Gods. Dan duurt het zolang het duurt, zolang het isolement met náme duurt.

Maar het andere is zeker waar: waar het 'ieder voor zich' geldt, is de saambinding weg. Dat is aangrijpend gebleken in de laatste decennia. En daarom, verlies van 'de gereformeerde zede' heeft méér betekend dan het loslaten van traditie.

Ten diepste gaat het om de Godsvrucht, om het leven dat van God uit God en náar God tóe vruchten der dankbaarheid draagt.

W.G. de Vrier

VAN RIETSCHOTEN

BOEKHANDEL	KANTOORVAKHANDEL	KANTOORINRICHTING
Boekhandel	Keizerswaard 8, Rotterdam	Tel 010-4820488
Kantoorvakhandel	Keizerswaard 73	Tel 010-4811161
Kantoorinrichting	Gebroeken Meeldijk 123, Barendrecht	Tel 01806.19744
Faxnr. 010-4793699, Rotterdam		Faxnr. 01806-21165, Barendrecht

BEROEPEN

Reroepen: te Langeslag J.H. Duncwind, kandidaat te IJsselmuiden; te Loenen-Abcoude i.c.m. Weesp-Nigtevecht, te Gees en te Twijzel-Kollumerzwaag: Jac. Op-hoff, kandidaat te Kampen.

Aangenomen naar Groningen-Noord voor de missionair dienst op Irian Jaya (vacature ds. G.J. van Enk): H.S. van Hemmen, kandidaat te Gouda, die bedankte voor Enschede-Noord en Drachten-Zuid/Oost. Naar Hooghalen i.c.m. Reilen: R.M. Meijer, kandidaat te Kampen, die bedankte voor Broek op Langedijk, Doesburg i.c.m. Doetinchem, Garrelswaer i.c.m. Ten Post. Harkstede (Gr.) i.c.m. Overschild, Vleuten-De Meern i.c.m. Maarssen-Breukelen en voor Zuidwolde (Dr.) i.c.m. Ruinerwold-Koekange.

BEVESTIGING EN INTREDE

Ds. T.P. Nap te Roodeschol doet zondag 29 november intrede te Zuidwolde. Bevestiging door ds. A.O. Reitsema uit Bunschoten-West om 9.30 uur. Intrededienst om 16.30 uur. Beide diensten in 'De Schuilhof', Elzenlaan 2. Nieuw adres ds. T.P. Nap: Schoener 11, 3891 DC Zee-wolde, ☎ (03242) 5881.

OVERLEDEN

Di. P. Plaatsman, emeritus-predikant van Rotterdam-Zuid, woonachtig in Capelle aan den IJssel, is vorige week zondag overleden.

Paulus Plaatsman werd geboren 28 mei 1920 te Nunspeet. Hij volgde onderwijs aan het Chr. Lyceum te Harderwijk. Na zijn studie theologie te Kampen deed hij 16 november 1947 intrede in de gemeente Zuidbroek. 31 januari 1952 deed hij intrede in de gemeente Doorn/Driebergen. In 1966 vertrok hij naar IJsselmonde, waar hij 16 oktober zijn intrede deed. Deze gemeente en Rotterdam-Charlois werden samengevoegd met Rotterdam-Zuid op 1 januari 1979. Ds. Plaatsman ging 1 juli 1985 met emeritaat.

ADRESWIJZIGING

Twijzel-Kollumerzwaag * *Scriba*: E. Beiboer, Wedze-buorren 14, 9286 ET Twijzel, ☎ 05115-1015

Utrecht * *Diakonie*: Ger. kerk Utrecht (Centrum) Post-bus 45,3500 A h Utrecht.

VERLOF

Ds. A.J. de Visser, zendeling te Mamelodi/Soshanguve in Zuid-Afrika is met zijn gezin tot en met 5 januari a.s. met verlof in Nederland. Hun adres is: De Savornin Lohman-sstraat 15,9801 KE Zuidhorn, ☎ (05940) 5036. Ds. A.J. de Visser kan gedurende deze periode geen preekverzoeken in overweging nemen.

Ds. J.J. Janssen, zendeling in Curitiba (Brazilië), is met zijn gezin in Nederland met verlof, tot de tweede week van februari 1993.

Het adres is: Vakantiecentrum Witterzomer, bungalow 'De Lijster', 9405 VE Assen, tel. 05920-51566.

Ds. S.M. Alserda, zendeling op Kalimantan Barat (Indo-nesië) is tot eind februari met verlof in Nederland.

Zijn adres is: De Leijen 12, Drachten.

De predikant neemt geen preekverzoeken aan.

PERSBERICHT

Ukraine zending Hattem

ZENDING: in zijn opdracht tot Hij terugkomt.

Op 29 oktober 1992 heeft de particuliere synode van Gel-derland enkele besluiten genomen met betrekking tot de zendingsarbeid. Deze besluiten zijn in hoofdzaak vastge-legd in een *Akkoord van Samenwerking*. De eerste drie artikelen daaruit bevatten de kern van dat akkoord. Ze ge-ven het volgende weer:

- De (nu 25) kerken van de Gereformeerde Kerken in Nederland, in het particuliere ressort Gelderland wer-ken samen voor de zendingsarbeid.
- De zendingsarbeid wordt verricht in de Ukraine en eventueel van daaruit in de overige landen van de voormalige Sowjet-Unie.
- De kerk te Hattem is aangewezen als zendende kerk.

Door de kerkeraad van de kerk te Hattem is de *Ukraine Commissie* benoemd. De *Ukraine Commissie* zal de taken van de zendende kerken uitvoeren volgens de geformu-leerde opdrachten in het Akkoord van Samenwerking. In nauw contact met Zendingsdeputaten en samenwerkende kerken zullen deze opdrachten nader worden ingevuld.

Het is de bedoeling om zo snel mogelijk te komen tot het uitzenden van één of meer zendingen. Daarom zijn de samenwerkende kerken verzocht, met spoed namen op te geven.

Als alles voorspoedig blijft gaan kan de eerste 'pionier-zending' D.V. voorjaar 1993 zijn arbeid beginnen.

Enkele adressen van de *Ukraine Commissie* te Hattem zijn:

Zendingsscriba

P.J. van **Dijk**, De Gelder 7, 8052 AL Hattem, Postbus 160,8050 AD Hattem, ☎ (05206) 46102.

Penningmeester

W. Selles, Lageland 20. 8051 HJ Hattem, ☎ (05206) 43813.

Voorlichting

A. Toornstra, Hilsdijk 26. X051 KD Hattem, ☎ (05206) 43305.

Bankrelatie: RABO-bank Hattem, rek.nr. 32.57.71.065, t.n.v. Ukraine Zending Hattem (postr. bank: 934611).